

KRIITTINEN KATSAUS

2/1997

Sven Krohn:

Mihin filosofiaa tarvitaan?

Filosofia tiennäyttäjänä

Sirkku Hellsten:

Mihin filosofiaa tarvitaan?

Jussi T. Koski:

Filosofia ja ihminen

Esko Paakkola:

Mihin filosofiaa tarvitaan?

Mikko Telaaranta:

Taivasmatkat

Muhammedista Danteen

Globaali etiikka -seminaari 26. 9.1997

KRIITTINEN KATSAUS

N:O 2/1997 34. vuosikerta (Katsaus perustettu 1957)

Julkaisija

Kriittinen korkeakoulu ry
jäsenlehti

Toimitus

Mikko Telaranta päätoimittaja
Sini Piippo
Tarja Riikonen

Ilmestyminen
Seuraava numero

Neljä numeroa vuodessa
Materiaali viimeistään 10.8.1997

Tilaukset
tiedustelut ja
osoitteenmuutokset

Kriittinen korkeakoulu
Köydenpunojankatu 4 b
00180 Helsinki
Avoimna: 9-16
puh 09-612 1511
fax 09-680 2990

ISSN 1237 - 4970

Toimitus vastaanottaa mielellään kirjoituksia lukijoiltaan.
Työtämme helpottaa, jos ne toimitetaan meille levykkeelle
kirjoitettuna.

Artikkeleiden osittainen lainaaminen on sallittua, mikäli
lähde mainitaan.

KATSAUS VIISAUDEN RAKKAUDESTA

Lehden tässä numerossa esitellään kevään luentosarjan alustuksia. Kevään pääteemat olivat Mihin filosofiaa tarvitaan? sekä Tietoa taivaista. Emeritusprofessori Sven Krohn puhui alustuksessaan filosofiasta tiennäyttäjänä. Krohnin mittava elämäntyö on rikastuttanut olennaisella tavalla pienen maan kapeaa filosofista valtavirtaa. Tässä lyhyessä ja yleisluontoisessa alustuksessa Sven Krohn nostaa tarmokkaasti esiin pitkän elämäntyönsä aivan keskeisiä filosofisia kulmakiviä. Ne eivät ole niinkään uusia vaan keskeisiä. Mieliin palauttaminen on aivan olennainen osa koko filosofista perinnettä, niin idässä kuin lännessä.

Sirkku Hellstenin puheenvuoro pidettiin kevään päätöstilaisuudessa, jossa Kriittisen korkeakoulun johtokunnan edustajat puhuivat kevään filosofia -aiheesta. Vaikka sarjan kysymys saat- taan kuulostaa omalle ajallemme tyypillisen yksipuoliselta hyötyajattelulta ja siten filosofian varsinaisen tehtävän vastaiselta, auttaa käsitteellinen määrittely hahmottamaan ”ne päämäärät ja tavoitteet, joita eri asioihin ja ilmiöihin jo olemuksellisesti kuuluu”. Eräs ”viisauden rakkauden” tehtävä onkin ajatustemme jäsentäminen ihmisen kokonaisuudessa: on kyse ”viisauteen varttumisesta”, kuten kirjoittaja tiivistää.

Kasvatustieteilijä Jussi T. Kosken aiheena on Filosofia ja ihminen. Kasva-

tuksen näkökulmasta olennaista on korostaa omakohtaisuuden merkitystä filosofoinnin taidon kehittämisessä. Filosofia on kysymisen ja kyseenalaistamisen taitoa, se on ”mielenlaatu”. Ryppyotsaisen tärkeilyn sijasta kirjoittaja haluaa pidättää filosofilla ”idioottivapauden” kysyä tyhmiä ja perustavia kysymyksiä. Huumorin merkitys korostuu uusien näkökulmien ja ajatustotumusten avaajana.

Esko Paakkola tuo filosofian keskeiseksi kulttuurin ja ihmisen oman arki- sen olemassaolon kysymykseksi. Sivistys liittyy filosofian käsitteisiin ja yksilö on joka hetki oman olemisensa, kohtalonsa ja kokemuksensa kanssa filosofian keskellä. Filosofia auttaa jäsentämään ihmisyyttä laajemmassa kulttuurin virrassa.

Oma alustukseni päätti Tietoa taivaista -sarjan. Aiheeni valinnalla halusin tuoda esille erästä sellaista sivistyshistoriallista juonnetta, jota Suomen kielellä on vähän pohdittu. Samalla aihe liittyy yleismaailmalliseen ”enkeliboomiin”, jonka naiivi amerikkalainen kiiltokuva- maisuus on ahmaissut Moolokin ki- taansa. Puheenvuorollani pyrin tuo- maan ilmi naiivin kiiltokuvamaailman taustalla kimmeltäviä ”perenniaalisen filosofian” aitoja kultahippuja ihmisen tiestä.

Katsauksen toimituskunta toivottaa kaikille lukijoille lämmintä kesää

Mikko Telaranta

Sven Krohn, professori (emer.)

MIHIN FILOSOFIAA TARVITAAN? FILOSOFIA - SUUNNANNÄYTTÄJÄ

Luento yleisötilaisuudessa 7.4.1997

Hyvät kuulijani ja samalla matkakumppanit tällä erilaisia pyörähdyksiä tekevällä avaruuslaivalla. Jos on uskominen niitä tähtitieteilijöitä, jotka puhuvat alkupamauksesta, olemme myös hurjalla nopeudella kiitämässä olotilaan, jossa kaikki etäänny kaikesta. En kuitenkaan esitelmöi tästä aiheesta, vaan aion käsitellä niitä sisäisiä ulottuvuuksia, joiden myös voidaan sanoa muodostavan erilaisia avaruuksiksi nimittettäviä maisemia ja näkemyksiä.

Tarkastelkaamme kuitenkin ensin kysymystä, mitä on tämä filosofia, josta minun pitäisi puhua suunnannäyttäjänä, elämämme ohjaajana siihen suuntaan, minkä katsoisimme oikeaksi sillä tavoin, että tuntisimme ettemme ole eksyksissä elämämme sokkeloissa. Kun taas kerran oli Turun yliopiston ja Åbo Akademin yhteinen jokavuotinen tilaisuus, jouduin istumaan erään lehtorin vieressä, joka tiedusteli minulta, mikä on edustamani tieteenala. Sanoin, että filosofia. Hän totesi silloin sen olevan alue, josta hän ei tiennyt mitään. Sanoin olevani hämmästynyt. Useimmat tapaamani ihmiset, joille olen kertonut edustavani filosofiaa, osoittautuvat sellaisiksi, että he uskovat tietävänsä ja tuntevansa filosofiaa paljon enemmän ja paremmin kuin minä.

Tämän katson johtuvan siitä, että sanaa filosofia voidaan käyttää kahdessa eri merkityksessä. Useinhan turvaudutaan

filosofiaan, kun esimerkiksi jossakin keskustelussa - kuten usein tiedotusvälineissä tapahtuu - päädytään johonkin vaikeasti ratkaistavaan pulmaan. Silloin kuulee sanottavan, että jospa tätä yritettäisiin vähän filosofoida. Myös toisenlainen tapaus tulee mieleeni. Kun kerroin eräälle henkilölle, että olen jo emeritus eli ns. täysin palvellut Turun yliopiston filosofian professori, hän sanoi, että eihän sitä filosofiasa voi milloinkaan olla täysin palvellut. "Ettekö ole koskaan välittänyt elämänfilosofiasta?" Sanoin hyvin ymmärtäväni, että voidaan puhua elämänfilosofiasta, enkä siinä mielessä ole täysin palvellut. Kyseinen henkilö ei kuitenkaan tarkoittanut, että hän harrastaisi sitä, mitä voidaan sanoa yliopistoliseksi filosofiaksi, sitä oppialaa, jossa ainakin jo keskiajalta lähtien on ollut opittuoleja. Hän tarkoitti, että juuri filosofian avulla yritämme elämän vaikeimmissa tilanteissa tulla jollakin tavoin

toimeen. Yrittäessämme miettiä vaihtoehtoja elämässämme, filosofoimme.

Jos kuitenkin ajattelemme filosofiaa tekijänä, joka jo yli 2000 vuotta - antiikin ajoista lähtien - on syvästi vaikuttanut kulttuurissamme, on filosofointi jotain muuta kuin meidän pienten henkilökohdainten pulmiemme ratkaisemista. Tässä merkityksessä - laajasti asioita lähtökohdaksi ottavana - filosofia pyrkii tutkimaan sekä yleiseltä että yksityiseltä kannalta sitä todellisuutta, mihin jokainen meistä jollakin tavoin on sijoittunut. Länsimaissa olemme tottuneet ottamaan lähtökohdaksi ensisijaisesti sen filosofian, joka puoli vuosituhatta ennen ajanlaskumme alkua syntyi Kreikassa. Vasta nykyään tiedämme, kuinka voimakkaita taustavaikutteita sille on antanut egyptiläinen filosofia.

Kun ajattelemme filosofian alkua Kreikassa, emme tavallisesti pysähdy ns. luonnonfilosofiin vaan ennen kaikkea olemme kiinnostuneita Platonista. Suomalainen filosofi Erik Ahlman onkin todennut, että myöhempi filosofia voidaan oikeastaan katsoa reunahuomautuksiksi Platonin filosofialle. Tämä on ehkä syytä pitää mielessä, kun äskettäin kaksi suomalaista filosofia on kurnpikin erikseen julkaissut Platonin filosofiaa käsittelevän kirjan. Platon tehdään niissä erittäin ajankohtaiseksi ja otetaan avuksi, kun tahdotaan ratkaista filosofisesti nykyongelmiamme. Platon on tässä suunnan näyttäjä. Nämä teokset ovat Juhani Pietarisen Platonin harmonisen mielen etiik-

ka ja Pirkko Pitkäsen Platonin hyvän elämän filosofia.

Kun nyt tahdon esittää eräät nykyfilosofian määrittäykset, otan ensin esiin erään kansainvälisen filosofikongressin osanottajan ja johtavassa asemassa olevan filosofin sanonnan, joka kuuluu, että filosofia on elämämme suunnistaja, orientoija. Tämä tuntuu sopivalta ajatukselta pohdittavaksi. Toinen yleisesti tunnettu määritelmä on, että filosofia on yleistiede, joka tutkii olemisen, tietämisen ja toiminnan viimeisiä perusteita. Toiminnan kohdalla on heti tehtävä lisäys: tutkiiko filosofia niitä perusteita, joiden vaikutuksesta aina toimimme vaiko niitä viimeisiä perusteita, jotka koskevat sitä miten meidän pitäisi toimia. Nämä ovat kaksi eri kysymystä. Kun huomaamme, miten ihmiset todella toimivat, saatamme ihmetellä, kuinka ihmiseksi kutsumamme olento todella toimii siten kuin toimii, esimerkiksi mieletöntä julmuutta osoittamalla. Perusteita sille, miten meidän pitäisi toimia, voidaan etsiä lähinnä meidän sisäisestä, omaksitunnoksi ja arvo-tietoisuudeksi nimitetystä, vastuunalaisuutta kolkuttavasta tietoisuudesta.

Voidaan sanoa, että me ihmiset kuulumme eräältä osalta eläinkuntaan, jopa kasvikuntaan. Meillä on sellaisia toimintoja, jotka ovat yhteisiä meille ja kasvikunnalle sekä eläinkunnalle. Kuitenkin meissä ihmisissä on heräämässä merkillinen tietoisuus vastuunalaisuudesta ja velvollisuudesta ja siitä, että meissä on jonkinlainen ihmisihanne, joka samalla on vielä

kaukana siitä, että se jo olisi meissä toteutunut. Voidaan kysyä, onko juuri ko. ihmisihanteen löytäminen se, mihin filosofia suuntaa näyttävänä tähtää. Onko kyse siitä, että tulimme yhä lähemmäksi tätä ihmisihannetta. Voimme taas kysyä neuvoa Platonilta.

Huomaamme, että Platon käyttäen apunaan Sokrateen keskustelutaitoa, dialogia, näkee ihmisessä ensinnäkin hänen kuolevaisen osansa, hänen vegetatiivis-animaalisen puolensa. Mutta hän näkee ihmisessä myös kuolemattoman puolen, joka samalla on ihmisen suojelushenki eli daimon. Kuolematon puoli meissä on usein uinuva, mutta hiukan heräävänä se alkaa kolkuttaa meidän sisimmässämme. Juuri tämä kuolematon puoli on varsinaisen ydinolemuksemme. Se johtaa meidän elämäämme niin, että me vähitellen ihmisinä voisimme toteuttaa ihmisihanteen ja tulla täysihmisiksi.

Pari vuosisataa Platonin jälkeen eli Epiktetos. Lyy on suomentanut hänen Ojenusnuoransa. Kerrotaan, että Epiktetos oli kidutettu orja, joka sittemmin vapautettiin. Epiktetos ja Rooman keisari Marcus Aurelius puhuivat samoista asioista samalla tavalla. Tämä näyttäisi osoittavan, että meillä on ihmisinä ydinolemuksemme, josta olen sanonut että siinä on meidän todellinen itsemme, joka odottaa tietoiseksi tulemistaan. Epiktetoksella on eräs merkittävä opetus Ojenusnuorassaan. Hän sanoo, että on asioita, joihin voimme vaikuttaa ja asioita, joihin emme voi vaikuttaa. Meidän täy-

tyy siis antaa niiden olla mitä ne ovat säilyttäen niiden suhteen rauhan sielussamme. Sen sijaan meidän täytyy huolellisesti miettiä niitä asioita, joihin voimme vaikuttaa ja jotka sen johdosta tulevat kuulumaan meidän vastuunalaisuutemme piiriin.

Filosofi, joka monien mielestä on ollut käänteentekevä kulttuurissamme, on Immanuel Kant. Hän eli vuosina 1724-1804 senaikaisessa Königsbergissa liikumatta liiemmältä kaupungin ulkopuolella. Myös hän näki ihmisessä vastuunalaisuuden ja velvollisuuden vaatimuksen. Hän näki ihmisessä eräänlaisen ihmisihanteen, jota hän nimitti täydellisyysdeksi. Kantin mukaan meidän omatuntomme vaatii meille täydellisyyttä. Hän siis toisti Uuden testamentin vuorisäärän ajatuksen: olkaa täydellisiä niinkuin teidän isänne täydellinen on. Kuitenkin hän päätteli, että yhdessä elämässä - ajatellen niitä rajoituksia, joita ihmisessä on - ei tätä täydellisyyttä voida saavuttaa.

Toisaalta meillä ei voi olla mitään velvollisuutta, joka on mahdoton suorittaa. Tämän vaatimuksen johdosta Kant näki meissä kuolemattomuuden siemenen. Hän sanoi, että se mitä emme tässä persoonassa kykene tällä hetkellä toteuttamaan, käy mahdolliseksi, kun postuloimme ihmisen kuolemattomuuden.

Mitä Kant oikeastaan tarkoitti sillä, että me kuolemattomina olentoina voimme tulla täydellisiksi, vaikka tässä persoonassa emme voi? Filosofian opettajani,

professori Arvi Grotenfelt, esitti erilaisia käsityksiä tästä aiheesta. Hän muistaakseni jopa mainitsi, että joku oli ehdottanut jälleensyntymisen sellaiseksi teoriaksi, joka oli Kantin mielessä, mutta hän itse ei olettanut, että Kant olisi ajatellut näin. Nyt kuitenkin tiedämme, että Kant ajatteli juuri näin. Koska emme voi tulla täydellisiksi eli täysihmisiksi, emme voi toteuttaa kuin pienen osan siitä tehtävästä, joka meillä ihmisinä on tässä yhdessä rajoitetussa elämässämme. Mutta jälleensyntyvinä voimme toteuttaa meidän noumenollisen eli tuolla puolen ilmiömaailman olevan todellisen itsemme, joka saa uusia mahdollisuuksia vaikuttaa kokonaisvaltaisesti meidän katoavaan ja kuolevaan persoonaamme. Tässä yhteydessä muistutan mieliin, että Platonilla totuus, hyvyys ja kauneus olivat korkeimmat sekä ihmisessä olevat että ihmisen ulkopuolella vaikuttavat ideat. Nämä olivat ne ideoiden maailmasta meihin istutetut näkemykset, joilla oli universaalinen kantavuus.

*On luonto olevaisen alkusyvyys,
ja Logos, järki, kauneus ja hyvyys,
ja ihminen on vapaus ja tie.*

Runossa toisaalta muistutan mieliimme, että jos haluamme filosofian oppaaksemme, meidän täytyy käydä läpi eräänlainen mielenpuhdistus. Meidän tulee vapautua niistä opetuksista ja näytteistä, jotka meihin on istutettu ilman minkäänlaista perustelua - muuta kuin sokea totena pitäminen ehkä lapsuudesta saakka. Joudumme sellaiseen filosofian anta-

maan oppaaseen, jonka nimi on fenomenologia.

Fenomenologia-nimi siinä merkityksessä, jossa sitä monissa fenomenologisissa seuroissa nykyisin käytetään, on lähtöisin Husserlin kirjasta *Studien über die reine Phenomenologie*. Husserl on vuosisadallamme kuuluisa siitä, että hän osoitti virheelliseksi ns. psykologismin, jonka mukaan ajattelu oli mielikuvien yhdistelemistä ja erottelemista. Hän palautti meille Platonin ajatuksen, että ajattelu sisältää universaalisia yleiskäsitteitä, jotka ovat käyttämiemme symbolien merkityksiä. On helppo antaa esimerkki matematiikasta. Sanomme, että kolme kertaa kolme on yhdeksän. Sanoessamme tämän emme ajattele, että tämän symbolin ($3 \times 3 = 9$) merkitys olisi vain tällä hetkellä tosi vaan tiedostamme, että samalla kun se on tosi tässä ja nyt, se on aina ollut ja tulee aina olemaan tosi. Me tiedostamme myös, että jos joku toinen ajattelee kyseisen ajatuksen, hän ajattelee saman ajatuksen kuin me ja myös hänen ajatuksenaan se on tosi. Ymmärrämme myös, että jos joku sanoo vaikkapa saksaksi *zwei mal zwei ist vier*, että hän ajattelee, tosin eri kielellä, saman ajatuksen.

Jokainen riittävän tarkasti ja täsmällisesti esitetty lausuma tai väite on riippumatta ajankohdasta, missä se lausutaan, tosi tai epätosi. Ei niin, että se olisi tosi kerran ja epätosi toisen kerran, vaan sen totuus on pysyvä. Esimerkiksi väite "Tänään sataa" on tietysti tosi tai epätosi silloin

kun lausuma sanotaan. Mutta jos sama väite esitetään ajankohta mainiten, esimerkiksi: "Huhtikuun 7. päivänä kuluva vuotta satoi kello 18.30", säilyy väite totena silloinkin, kun ajankohta on ohitettu.

Kuitenkin yleensä liikumme rajallisissa puitteissa. On merkittävää, että rajallisis-
sa puitteissa matematiikan totuuksiin kuuluu, että osa on aina pienempi kuin kokonaisuus. Mutta matematiikka on opettanut myös jotain muuta. Ns. äärettömyysluvuissa osalla on sama vahvuus ja lukumäärällä sama lukumäärä kuin kokonaisuudella. Olen testannut 12-vuotiaista poikaa, joka on ymmärtänyt että jos asetan sarjan 1,2,3, . . . äärettömyysiin saakka ja toisen: 2,4,6, . . . joka sisältää vain tasaluvut, niin toinen sarja rajallisena on aina vain osa toisesta sarjasta. Kuitenkin äärettömässä ne voidaan asettaa pareittain jatkuvasti ja silloin osoittautuu, että osalla on sama lukumäärä kuin kokonaisuudella. Tämä Cantorin määritys on osoittautunut välttämättömäksi korkeammassa matematiikassa, jota fysiikka käyttää hyväkseen. Mukaan tulevat vielä ns. yliaärettömät (ääretön kertaa ääretön) luvut.

Cantorin mukaan meidän järkemme on eräässä suhteessa ääretön, sillä on mahdollisuuksia avautua rajallisuutemme tuolle puolen. Kuitenkin tämä on vain yksi puoli ydinolemuksemme universaalisuudesta. Siihen kuuluu myös vaatimus eettisyyden ja kauneuden universaalisuudesta. Kaikki tämä avautuu meille erityi-

sesti aikamme fenomenologisessa tutkimuksessa. Sen lähtökohta on, että mitään ei saa pitää totena pelkästään sen johdosta, että näin on asia opetettu, että olemme lapsesta saakka kuulleet että näin asiat ovat. Meidän täytyy aina asettaa kaikki väitteemme tietoisuuden tuomiovallan alaisuuteen siten, että kysymme jokaisen väitteen viimeisiä perusteita.

Meille on myös annettu tietty elämämaailma, joka on fenomenologian lähtökohta. Mutta muistakaamme esimerkiksi, jota intialaiset filosofit ovat käyttäneet: joku näkee köysivyvähden maassa ja säpsähtää, koska luulee sitä käärmeksi. Myöhemmin hän huomaa, että se olikin vain köysi. Kukaan ei uskoisi köyttä käärmeksi, jos ei olisi kokemusta käärmestä, joka on kietoutunut samalla tavalla kuin köysi. Näin mennyt kokemus väärentää nykyisen havaintomme. Tämä täytyy siis ottaa huomioon, kun ajatella fenomenologian vaatimusta, jonka mukaisesti tulee etsiä viimeisiä lähtökohtia kaikille ajatuksillemme ja esityille väitteille. Fenomenologian mukaan ne on asetettava tietoisuuden tuomiovallan alaisuuteen.

Lopuksi haluaisin palata intialaiseen ajatteluun, joka osittain ehkä jo 1000 vuotta ennen kuin lännessä, oli tullut tiettyjen psykologisten havaintojen ymmärtäjäksi. Heinrich Zimmer, kirjassaan *Philosophies of India*, muistuttaa ensin, että "buddhalaisuuden mukaan jokainen ihminen on potentiaalisesti tuleva buddha,

jolloin buddha merkitsee valaistusta siten että avaudumme oman olemuksemme syvempään ja varsinaiseen todellisuuteen, jota myöskin sanotaan ehdottomaksi valoksi". Zimmer jatkaa: "Tämä ajatus on samalla sekä demokraattinen että aristokraattinen. Perustavasti sama ajatus vallitsee muinaisessa jainassa ja gosalan opissa ja itse asiassa tämä näkemys kuvastuu kaikissa myöhemmissä intialaisissa oppijärjestelmissä tavalla tai toisella. Kaikissa niissä on kyse kätkeyn totuuden saattamisesta tietoiseksi, sen paljastamisesta täydellistymisen avulla."

"Keskeinen periaate on, että täydellisyys ei ole mitään lisättyä tai ulkoapäin hankittua, vaan se on juuri se mikä potentiaalisesti ja kätkeyssä olotilassa on aina ollut meidän yksilöllisyytemme aktuaalisuutena." Tämä Zimmerin sanonta on ehkä hiukan vaikeaselkoinen, mutta se ei tarkoita muuta kuin että meissä on läsnä tässä ja nyt oman olemuksemme avain, se mikä kerran voi meille avautua varsinaiseksi meille annetuksi tavoitteeksi. Zimmer jatkaakin näin: "Oppilaan pontistusten tavoitteena on tuoda tietoisuuteen se, mikä kätkeyssä muodossa piilevänä ja uinuvana on hänen olemuksessa ajaton todellisuus." Tämä on intialaista ajattelua Zimmerin tulkitsemana.

Jos kuitenkin käymme askel askeleelta läpi suurten länsimaisten ajattelijoiden näkemyksiä, löydämme saman ajatuksen aina gnostilaisuudesta alkaen. Jo siinä oltiin selvillä fenomenologiasta, joten se

ei ole vain Husserlin mukana tullut filosofiaan. Esimerkiksi Monoimus-gnostikko sanoo, että meidän ei tule etsiä jumalaa eikä vastausta luomisen arvoitukseen ulkopuoleltamme. Gnosis tarkoittaa, että meidän tulee ottaa lähtökohdaksi se olento - minä itse - joka sanoo sisäisessä kokemuksessaan "minun jumalani, minun tajuntani, minun ajatukseni, minun sieluni ja ruumiini" ja jolle kuuluu kehoitus etsiä ilon ja surun, rakkauden ja vihan lähteitä itsestään. "Kun huolellisesti tutkit näitä, tulet myöskin löytämään Hänet (Jumalan) itsessäsi".

Tämä muinaisen fenomenologin toteamus, jumala itsessäsi tai - kuten voisimme myös sanoa hyvyys, kauneus ja totuus itsessämme - avautuu meille Platonin jälkeen monessa filosofissa, kuten Leibnizissa ja Kantissa ja meidänkin aikamme monadologeissa.

Mikään, mikä on myös tuolla puolen kuun ja auringon, ei erota voi elämästä, ei kaikkeuden sykinästä, ei osallisuudesta kaikkien mikä on.

"Jollet voi pohjata itsessäsi, ei sinua pohjaa toinenkaan. Siis etsiös omaa ydintäsi, saat avaimet Eedenin puutarhaan."

ja, akateemisessa filosofiassa on vielä selkeästi omat sisäiset filosofiset erikoisalansa. Silloin kun pohditaan mitä on olemassa ja miten, puhutaan metafysiikasta ja ontologiasta. Tieto-oppi eli epistemologia taas selvittää mikä on totuus ja mikä tieto. Mitä voidaan tietää ja miten? Logiikka puolestaan selvittää päättelyn ja inhimillisen argumentaation rakenteita. Arvokysymykset ja normikysymykset puolestaan kuuluvat yhteiskunta- ja moraalifilosofian leiriin, jota usein kutsutaan myös akateemisen filosofian piirissä nimenomaan käytännölliseksi filosofiaksi. Akateemisen filosofian voidaan kokonaisuuudessaan ehkä parhaiten sanoa olevan inhimillisen järjen etenemistä yrittämisestä ja erehdyksen tietä kohti suurempaa varmuutta ja johdonmukaisuutta.

Läntisessä maailmassa juuri akateemisen ja analyttisen filosofinen pohdiskelu on ollut keskeisellä sijalla, kun taas idän maissa filosofian on nähty merkitsevän enemmänkin tietyn elämänsänteen omaksumista. Niinpä akateemisen filosofian sisältö, erityisesti juuri käytännöllisestä filosofiasta ja moraalijärjestyksestä yhteiskuntafilosofiasta, voidaan siirtää sellaisen jokapäiväisessä elämässä keskeisen filosofian pariin, jolla on merkitystä meidän itse kunkin elämässämme ja tekemisissämme valinnoissa. Käytännön filosofia arkipäivän tasolla pohtii eettisiä ja sosiaalisia ongelmia, arvoja ja normeja sekä vaikkapa erilaisten ammattien eettisiä sääntöjä. Sen avulla voidaan kyseenalaistaa

itsestäänselvyyksinä pidettyjä moraalinäkömystyksiä sekä auktoriteettien erehdyttämättömyys. Käytännön filosofinen lähestymistapa tarkoittaa näin asioiden pohtimista monesta eri näkökulmasta, kiinnostusta uusiin asioihin ja ihmisiin, arvojen täsmentämistä ja omien eettisten valintojen pohtimista.

Käytännön filosofinen pohdiskelu voi ajan kanssa muuttua filosofiseksi elämänsänteenä. Filosofinen elämänsänteenä on sinänsä hieman eri asia kuin jokin tietty ja vahvasti omaksuttu elämänsänteenä. Elämänsänteenä on usein tiettyjen periaatteiden sisäistämistä ja niiden mukaan toimimista, ja saattaa sellaisena olla hyvinkin jyrkkää. Filosofinen elämänsänteenä kuitenkin tarkoittaa oman uskomus- ja arvojärjestelmän jatkuvaa uudelleen arvioimista sekä oman moraalisen ja tiedollisen identiteetin kehittämistä koko elämän ajan. Filosofinen elämänsänteenä vaatii omien ajatusten jäsentämistä ja tarkistamista. Tämä puolestaan edellyttää avoimutta, rehellisyyttä ja empaattista dialogia itsensä ja muiden kanssa. Keskeistä ei siis ole kriittisyys kritiikin vuoksi, vaan myös itsekritiikkisyys. Filosofisen elämänsänteen omaksunut ei vain kritisoi muita vaan asettaa myös itsensä alttiiksi kritiikille. Tämä edellyttää uskallusta tarkastella asioita ja ilmiöitä monesta eri näkökulmasta; sekä halua myöntää myös omien ajatustensa ja arvovalintojensa mahdolliset virheet sekä yritystä korjata niitä tältä pohjalta.

Näin ajatus filosofiasta elämänasenteena tuo meidät takaisin filosofian perimmäiseen olemukseen eli viisauden ja totuuden rakastamiseen. Tällöin on selvää, ettei filosofia ole pelkkää retoriikkaa tai verbaalista akrobatiaa ilman, että me sitoudumme itse esittämiimme näkemyksiin ja puolustamiimme arvoihin. Kuten Sokrates, Platon ja Aristoteles jo aikanaan totesivat: vaikka monet näyttävät viisailta tai näyttelevät viisaita, eivät he sitä todellisuudessa ole. Aristoteles vertasikin todellista viisautta retoriseen näppäryyteen toteamalla, että ihminen joka koristelee itsensä kultakoruin voi kyllä näyttää näiden koristeiden ansiosta kauniilta, mutta olla silti todellisuudessa hyvinkin rumma. Tästä saamme hyvän johdatuksen sille, ettei filosofia voi elämänasenteena olla koskaan pröystäilyä ja oman näkökulman korottamista yli muiden. Sen sijaan, että se antaisi meille luvan kehuskella omalla terävyydellämme, se vaatii tietynlaista nöyryyttä omasta tietämättömyydestä. Filosofisen elämänasenteen omaksuminen onkin juuri sen vuoksi niin vaikeaa, että se toisaalta vaatii oman "pienuuden" tunnustamista ja hyväksymistä edellyttäen kuitenkin samalla uskoa omien kykyjen ja mahdollisuuksien "suuruuteen". Filosofia on ikuista oppimista, jonka suurin opetus on se, että vaikei kukaan ihminen voi koskaan tietää eikä ymmärtää kaikkea - tai edes tarpeeksi - tiedon ja totuuden etsiminen on arvokasta sinänsä. Tämän ymmärtäminen antaa meille

mahdollisuuden kehittyä ihmisenä ja tuoda esille parhaat puolemmme.

Lisäksi filosofiasta puhuttaessa voidaan tässä yhteydessä pohtia vielä erikseen sitä, millaista filosofian tulisi olla oppiaineena. Filosofian opettaminen onkin usein ongelmallista sen takia, että filosofisen ajattelutavan omaksuminen on pikemminkin itsensä kehittämisen prosessi kuin teoreettisen tiedon ulkooppimista. Näin joudutaan huomaamaan, ettei filosofiaa sinänsä oikeastaan voida opettaa, vaikka erilaisia teorioita, filosofian klassikoita ja loogista argumentaatiota voidaankin opettaa. Filosofian opettamisprosessiin kuuluu näin nimenomaan kriittiseen omaan ajatteluun kannustaminen ja johdatteleminen filosofiseen elämänasenteeseen eli totuuden, hyvyiden ja viisauden etsimiseen.

Mihin filosofiaa siis nykyään tarvitaan?

Jaoteltuamme filosofian näin ensin eri alueisiin, olemmekin saaneet jo hyvän käsityksen siitä, mihin filosofiaa oikein nykypäivänä tarvitaan. Koska ihmisen ajattelun rakenne ja päättelymme muodot säilyvät sinänsä samana kautta aikojen siitä huolimatta, että se, mitä me milloinkin pidämme totuutena muuttuu saamamme uuden tiedon ja taidon mukana, on filosofian tehtävänä nimenomaan ajatustemme rakenteen selkeyttäminen ja omaksumiemme arvojen tarkentaminen.

Filosofian merkityksestä puhuttaessa nykypäivänä voidaan sanoa, että akateemisella tasolla filosofiaa tarvitaan nimenomaan jäsentämään ja hahmottelemaan maailman erilaisia ilmiöitä, niiden takana vaikuttavia voimia ja ajatusmalleja. Sitä tarvitaan tuomaan esille sellaisia mahdollisia, loogisia seurauksia, joihin tiettyjen ajattelumallien orjallinen noudattaminen johtaisi käytännössä. Tavallaan akateemista filosofiaa tarvitaan hahmottamaan tieteessä edelleenkin niitä asioita, jotka ovat empiiristen kokeiden ja havaintokykymme tuolla puolen. Lisäksi filosofian tehtävänä on tieteen äitinä edelleenkin myös ohjata ja tarkistaa tiedettä; tuoda esille tieteen mahdollisuuksia sekä rajoja. Koska hyvällä vanhemmalla on aina velvollisuus auttaa lapsiaan elämässä eteenpäin, myös filosofia pyrkii auttamaan tiedettä kehittymään entistä itsekriittisemmäksi, eettisemmäksi ja vastuullisemmaksi.

Käytännön elämässä filosofiaa taas tarvitaan totuuden etsimiseen sitoutumiseen. Filosofisen pohdiskelun avulla opitaan pitämään mielessä, että vaikka inhimillinen ajattelu on aina altista virheellisyyksille, ja ihmismieli epärehellisyydelle, meillä ihmisillä on kuitenkin mahdollisuus pyrkiä kehittämään itse itseämme. Filosofinen elämänsenne auttaa meitä käytännössä kehittämään valistuneina ja moraalisisina ihmisinä. Filosofiaa tarvitaan yksilöllisen identiteetin rakentamiseen sekä omien inhimillisten voimavarojemme löytämiseen. Vasta omien voimavarojen käyt-

töönottaminen ja itsenäinen ajattelu voi luoda valistuneen ja empaattisen yhteiskunnan, jossa jokaisella on sekä vapaus itsenäiseen ajatteluun ja toimintaan että kyky ja halu ottaa vastuu omista teoistaan sekä pitää huolta myös kanssaihmisistään, yhteiskunnasta ja luonnosta kokonaisuutena.

Filosofiaa tarvitaan siis nimenomaan vahvojen, rohkeiden, empaattisten ja kriittisten kansalaisten kehittymiseen ihmisinä eli itsenäisinä, moraalisisina ja poliittisina päätöksentekijöinä. Tällöin filosofia oppiaineena pyrkii nimenomaan viisauden ja sivistyksen eteenpäinviemiseen. Filosofia ei ole tiedon etsimistä tiedon vuoksi, ei pienialaisen älyllisen näppäryyden kehittämistä, vaan viisauteen varttumista hyvän elämän ja hyvin elämisen taidon vuoksi. Filosofisessa elämänsenteessä tiedon jano ja arvojen metsästyksyys yhdistyvät parhaassa tapauksessa laaja-alaiseksi ja vastuulliseksi viisaudeksi, joka auttaa meitä elämään paremmin yksittäisinä ihmisinä, ihmisyyteinä ja osana maailmankaikkeuden kokonaisuutta. Filosofista elämänsennetta ja avointa dialogia tarvitaan myös sellaisten keskeisten arvojen kuin kriittisyyden, rehellisyyden ja suvaitsevaisuuden tavoitteluun. Vasta silloin kun me yksittäisinä ihmisinä opimme halunottamaan kokonaisuuksia, ymmärtämään erilaisten asioiden, ilmiöiden, ihmisten ja luonnon keskinäisiä vaikutussuhteita, me voimme löytää oman paikkamme maailmassa ja olla rehellisiä sekä itseämme että muita kohtaan.

Jussi T. Koski, kasv.tiet.tohtori

FILOSOFIA JA IHMINEN

Artikkeli perustuu Kriittisen korkeakoulun yleisötilaisuudessa 3.2.1997 pidettyyn esitelmään.

Luentojen filosofia ja filosofian opettamisen filosofia

Kasvatustieteilijänä en malta olla käsittelemättä ensin luentojen ja filosofian opettamisen filosofiaa. Omaelämäkerrassaan kuuluisa filosofi Bertrand Russell kyseenalaisti täysin luento-opetuksen arvon. Hän kirjoittaa:

"Opiskeluajanani olin vakuuttunut siitä, että opettajat olivat täysin tarpeeton yliopiston osa. En hyötynyt ollenkaan luennoista ja lupasin itselleni, että jos minä aikanaan pääsisin luennoitsijaksi, en kuvittelisi että luennoimisesta oli mitään hyötyä. Tämän lupauksen olen pitänyt."

Myös tunnettu ja kaikkien aikojen merkittävimpiin luonnontutkijoihin lukeutuva Charles Darwin kirjoittaa omaelämäkerrassaan luennoista. Hänen näkemyksensä luento-opetuksen arvosta on Russeliakin kriittisempi:

" — — mielestäni luentojen kuuntelusta ei ole lukemiseen verrattuna mitään etua vaan päinvastoin monenlaista haittaa".

Oma kansallisfilosofimme J.V. Snellman on myöskin tuonut panoksensa luento-opetuksen kritiikkiin. Kirjoituksessaan Akateemisesta opiskelusta (ilm. 1840) hän tutkii "tietämisen luon-

netta" ja selvittelee "niitä vaatimuksia, jotka tämä akateemiselle opiskelulle asettaa". Snellman kirjoittaa:

"Entä akateemiset luennot? Niin, niillä käydään kahdesta syystä: (1) jotta päästäisiin hyvin väleihin luennoitsijan, tulevan kuulustelijan kanssa; (2) jotta opittaisiin muutamia tämän kuulustelijan mielifraaseja ja omaksuttaisiin hänen ilmaisutapansa. Kysykää vain keneltä hyvänsä ylioppilaalta, joka on ollut vuoden yliopistossa, mitä hyötyä luennoista on, ja hän vastaa varmasti, että omin neuvoin voi tunnista oppia yhtä paljon kuin kolmen tunnin luennolla. Sen vuoksi enemmistö ei käy millään luennoilla — —."

Sekä Russelin, Darwinin että Snellmanin luento-opetukseen kohdistuva kritiikki perustuu vahvaan näkemykseen siitä, että kannettu vesi ei pysy kaivos- sa. Tai kuten sanonta kuuluu: itseoppinut on ainoa oppinut, muut ovat opettettuja. Oppimista ei voi siirtää luennoitsijalta luennon kuulijalle valmiina pakettina. Kun tätä yritetään, todellista oppimista ei tapahdu. Arvokas yliopisto, universitas (ja erityisesti sen luentosalit) muuttuu tylsäksi ja turmeltavaksi paikaksi, universtaaksi. Akateemisesta opiskelusta -kirjoituksessaan Snellman kiinnittää huomiota muun muassa luen-

to-opetukseen pyrkinessään osoittamaan ”pääasiallisimmat tekijät, joista yliopiston pelastaminen sen nykyisestä koulun tilasta riippuu”.

Robert M. Pirsigin LILA-romaanin päähenkilö Phaedrus tarkastelee filosofian opettamista ja oppimista. Hän arvelee, ettei opiskelijoiden itse asiassa odotetakaan oppivan filosofoimaan, koska se on vaarallista. Jos opiskelijat todella alkaisivat filosofoida ja kysellä heidän opettajansa tuskin tietäisivät mitä sanoa. Siksi filosofiaa opetetaan vieläkin aika paljon monistamalla opiskelijoille joitakin filosofisia tekstejä ja testaamalla tenteissä, muistavatko opiskelijat lukemansa. Tämä on helppoa, mutta sillä ei ole tekemistä filosofoinnin taidon kanssa. Lisäksi tavallisesti opiskelijoita kehoitetaan lukemaan kaikki se, mitä suuret filosofit ovat kirjoittaneet ja vasta sitten muodostamaan oma käsitys asioista. Ongelmana tässä on se, että luettuasi edes keskeisimmät filosofiset tekstit olet ainakin 200 vuotta vanha etkä ole välttämättä vielä huomannut, mitä suuret ajattelijat ovat unohtaneet. Phaedrus ajattelee, että on parasta ensin miettiä mitä mieltä itse on asiasta ja vasta sitten katsoa, ovatko suuret filosofit samaa mieltä.

Omasta mielestäni filosofia liittyy elimellisesti aidon oppimisen tapahtumaan. Filosofia on ennen muuta eräänlainen asenne ja taito ihmetellä, kyseenalaistaa, nähdä yhä uudestaan toisin. Tämän näkökulman oivaltaminen ja omaksuminen ei aina ole helppoa: jo kouluopetuksessa meillä on perinne,

joka korostaa vastaamista, ei kysymysten tekemistä.

Filosofia on mielenlaatu, jonka tähän mielenlaatuun harjaantunut vie mukanaan mihin tahansa tilanteeseen omassa henkilökohtaisessa elämässään tai työelämässä. Filosofia on taito, jota voi suunnata mihin tahansa kohteeseen.

Filosofian määrittelyä ja luonnehdintaa

Filosofiasta on lähes yhtä monta määritelmää kuin on filosofejakin. Filosofoinnin kohteena voi olla mikä tahansa asia, myös filosofia itse (filosofianfilosofia). Juuri filosofianfilosofiastahan on oikeastaan kysymys pyrkinessämme määrittelemään filosofiaa.

Ei kuitenkaan ole — eikä mielestäni saa olla — yhtä oikeaa filosofian määritelmää. Aivan kuten musiikissa on lukemattomia erilaisia musiikin kieliä, filosofiassa on erilaisia filosofisia kieliä. Samalla ei ole enää välttämättä edes yhteistä mittapuuta joka sanoisi, että tämä on vakavaa ja tämä ei ole vakavaa.

”Kaikkinaisen tietyn tyylin, hahmotustavan tai filosofian opettaminen tai suosiminen on vahingollista — — ” kirjoittaa John Fowles. Sitä paitsi uskon, että avoimuus toisille näkökulmille, toisille totuuksille, kuuluu järjen käsitteeseen itseensä. Ja filosofian pitäisi olla järjen käyttöä, viisauden rakastamista.

Minulle filosofia on oman elämän ja maailman jatkuvaa jäsentämistä ja hahmottamista, vaeltamista ja matkantekoa, joka ei koskaan pääty.

Voidaan kuitenkin yleisesti luonnehtia filosofiaa ja filosofointia, löytää siitä joitakin erityispiirteitä.

1) Yksi tällainen on yleistäminen ja yleiskatsauksellisuus. Pirsig muotoilee tämän perinteisen korostuksen tiukasti: "ellet generalisoi, et filosofoi".

2) Osittain edelliseen liittyy filosofian tehtävä perimmäisten eli fundamentaalien kysymysten etsijänä ja esittäjänä. "On helpompi vastata kaikkeen kuin esittää yksikin sellainen kysymys joka muuttaa maailmaa" Carl-Gustaf Lilius kirjoittaa. Milan Kunderan mielestä "Todella tärkeitä kysymyksiä ovat nimittäin vain ne jotka lapsikin voi muotoilla. Vain kaikkein lapsekkaimmat kysymykset ovat todella tärkeitä. Niihin ei ole vastausta. Kysymys johon ei ole vastausta on este jonka yli emme pääse."

3) Filosofia on käsitteillä operoivaa toimintaa, rationaalista eli ajatteluun perustuvaa tiedonhankintaa. Miksi sitten käsitteet ovat niin tärkeitä? Wileniuksen *Filosofia ja politiikka* -teoksessaan esittämä ajatuskoe "käsitteiden poiskuurimisesta" ja hänen tästä vetämänsä johtopäätös havainnollistavat asiaa: "maailma on minulle, mitä käsitteeni siitä ovat".

von Wrightin mukaan " — — mahdollisuus löytää kelvollinen määritelmä näyttää olevan kääntäen verrannollinen käsitteen filosofiseen mielenkiintoon". Hän korostaa lisäksi, "ettei filosofisesti mielenkiintoisia käsitteitä ole koskaan kyetty kunnolla määrittelemään". Filosofian käsite itsessään tuntuu siis täl-
laiselta.

Olipa filosofian ja filosofoinnin kohteena mikä tahansa osa todellisuutta, voimme kysyä, mikä on filosofian ja filosofoinnin suhde kohteeseensa: pyrkiikö filosofia paljastamaan ja kuvaamaan kohteensa sellaisena kuin "se todella on" vai pyrkiikö filosofia esittämään erilaisia mahdollisia tulkintoja eli "kuvittamaan" ja "avaamaan" todellisuutta yhä uudelleen, erilaisena. Tämä kysymys on ollut monella tavoin esillä aivan viime aikoina ja liittyy perimmältään tietoteoreettisten realistien ja idealistien väliseen kamppailuun myös akateemisessa filosofiassa.

Filosofian renessanssi sekä filosofian arvo ja merkitys

Parasta aikaa Euroopassa vallitsee eräänlainen filosofian renessanssi, filosofiabuumi. Yksi esimerkki tästä on norjalaisen Jostein Gaarderin filosofinen romaani *Sofian maailma*, josta on tullut sen ilmestyttyä v. 1990 yksi aikamme suurimmista kirjallisista menestyksistä. Teosta on käännetty lukuisille kielille ja sitä on myyty huikaita määriä Euroopassa ja eri puolilla maailmaa. Gaarder halusi kirjoittaa helppotajuisen ei-akateemisen kirjan nuorille, mutta kirjaa ovat lukeneet innostuneesti kaikenikäiset.

Filosofiabuumi näkyy siinäkin, että filosofien vastaanotot yleistyvät Euroopassa. Filosofit tarjoavat palveluja ihmisten erilaisiin ongelmiin. Mutta kuinka voitaisiin yleistää filosofiabuumin perimmäiset syyt? Mikä on filosofian/filosofoinnin arvo ja merkitys?

Uskon Russellin tavoin siihen, että filosofia " — — kykenee johdattamaan mieleemme monia mahdollisuuksia, jotka laajentavat ajatuksiamme ja vapauttavat ne tottumuksen tyranniasta". Filosofian tehtävänä onkin usein itsesäänselvyyksien problematisointi. Filosofia ja filosofointi voivat olla tässä mielessä oivia apuvälineitä niin henkilökohtaisessa elämässämme, organisaatioidemme kehittämisessä kuin myös laajemmin yhteiskunnallisessa ja poliittisessa keskustelussa. Filosofoinnin hyödyllisyys perustuu siihen liittyvään näkökulman jatkuvan vaihtamisen hyödyllisyyteen.

Erilaiseen inhimilliseen toimintaan liittyvien mahdollisuuksien ja vaihtoehtojen tarkastelu merkitsee, että filosofointi tarjoaa vastavoiman erilaisille yhden asian liikkeille, fanatismille ja dogmatismille.

Hermann Hessen teoksen *Lasihelmipeli* päähenkilö Josef Knecht kirjoittaa teokseen sisältyvässä runossaan "Myönnytys" seuraavasti:

"On heistä, naiivin järkkymättömistä, epäily ajanhukkaa joutavaa.

Maa pannukakku on, he julistaa, ja turhaa lörpöttely syvyyksistä."

Tässä runossa naiivin järkkymättömät edustavat fanaattisia oikeassaolijoita, turhan lörpöttelijät filosofeja — eläköön turhan lörpöttelijät!

Tietysti täytyy muistaa, että filosofias-ta (kuten monesta muustakin hyvästä asiasta) voi tulla oma irvikuvansa. Esimerkiksi juuri tietyn tyyppisen filosofian korottaminen muunlaisen ajattelun edelle saattaa joskus muistuttaa dogmatismia ja fanatismia. Tällöin kysees-

sä on kuitenkin mielestäni aidon filosofian irvikuva.

Filosofia versus muut suuret kulttuuritekijät

Keskeisiä inhimillisen kulttuurin kenttiä ja ulottuvuuksia voidaan kutsua suuriksi kulttuuritekijöiksi. On tietysti osittain makuasia mitä tällaisiin katsotaan kuuluviksi, mutta itse näen tällaisina mm. filosofian, tieteen, taiteen, uskonnon ja politiikan.

Oman näkemykseni mukaan meidän tulisi suhtautua kriittisesti minkä tahansa suuren kulttuuritekijän pyrkimykseen kanonisoida eli tehdä ohjeelliseksi sanasto ja säännöt mistä tahansa aiheesta keskustelemiseksi. Tämä merkitsee kaikkien suurten kulttuuritekijöiden ja ihmisen maailmasuhteen ilmentäjien suhteellisen oikeutuksen ja arvon tunnustamista.

Tulee myös muistaa, että joskus tiede tai filosofia voi muuttua harjoittajalleen uskonnoksi. Tai taideteosta voidaan tarkastella tietona, kognitiivisena genrenä, tai lähtökohtana filosofoinnille, ei ainoastaan taiteen filosofialle. Yhteyksien etsiminen suurten kulttuuritekijöiden välillä ja näiden rajapinnoilla seikkailu on mielenkiintoisempaa kuin epätoivoinen yritys määritellä ja lokeroida asiat erilleen toisistaan.

Millainen ihminen on filosofi?

"Jos ihmisiä voi yleensäkin luokitella, niin käytettäköön perusteina niitä syviä kaipuita jotka johtavat heidät valitsemaan tämän tai tuon elämänikäisen

toiminnan" kirjoittaa Milan Kundera. Millaisia ovat filosofin kaipuut?

Platonin oppilaan Herakleides Pontoksen mukaan Pythagoras (k. noin 500 eKr.) oli ensimmäinen henkilö, joka nimitti itseään filosofiksi. Pythagoraan kerrotaan kuvanneen filosofia vertaamalla keskenään kolmenlaisia ihmisiä, joita tapaa urheilujuhliissa. Kilpailuihin osallistujat tavoittelevat mainetta ja kunniaa. Kaupankävijät tavoittelevat hyötyä. Filosofit ovat niitä, jotka tyytyvät katselemaan tapahtumia kentällä. Filosofit halveksivat sekä mainetta että hyötyä ja pyrkivät mietiskelemällä tavoittamaan totuuden.

Tässä määritelmässä on varmasti oma totuutensa, mutta ei tietenkään koko totuus. Esimerkiksi kaikille filosofeille perinteisesti määritelty totuus ei ole filosofoinnin tavoite, eikä kaikkia filosofeja voi pitää naiivin pyyteettöminä. Esimerkiksi esisokraattisen ja sokraattisen filosofian taitekohdassa noin 400-luvulla eKr. vaikuttaneet sofistit olivat oikeastaan businessmiehiä, eikä totuus ollut heidän intohimonsa. Pilkkamielessä sofisteiksi kutsutaan joskus oman aikammekin näkyviä filosofeja ja muita ajattelijoita, joilla on mainittuja piirteitä.

Siinä missä muutkin tutkijat ja spesialistit filosofit pyrkivät usein saavuttamaan asiantuntijastatusta, missä ei sinänsä ole mitään ongelmallista. Vastikään suomeksi julkaistussa esseekokoelmassaan Postmodernin lumo sosiologi Zygmunt Bauman kuitenkin esittää mielenkiintoista kritiikkiä aikaamme leimaavaa asiantuntijauskoa kohtaan. Hänen mukaansa riippuvuus asiantuntijapalveluista on yksi postmodernin

yhteiskunnan keskeisistä alistusmekanismeista. Tarkkakatseisesti hän myös kuvaa eri asiantuntijakulttuurien kuten eri tieteenalojen keskinäistä ylenkatsetta, kyräilyä ja kamppailamista.

Valistusajattelun idea on ainakin teoriassa se, että valistajien ja valistettavien välimatka lyhenee ja lopulta häviää. Sen sijaan asiantuntija ja hänen asiakkaansa välisen kuilun on määräkin säilyä leveänä. Baumanin mukaan asiantuntija haluaa säilyä tietotaidoltaan ylivoimaisena asiakkaaseensa nähden ja viime kädessä kasvattaa asiakkaansa riippuvuutta hänestä.

Nähdäkseni filosofin asiantuntemuksen taustalla voi olla tällaista pyrkimystä riippuvuuden kasvattamiseen, mutta aito filosofointi rohkaisee ajattelevaa ihmistä tekemään omia johtopäätöksiään ja suhtautumaan kriittisesti mihin tahansa asiantuntijatietoon.

Filosofisesti ajatteleva henkilö pidättää itsellään oikeuden eräänlaiseen idioottivapauteen: vapauteen kysyä tyhmiä kysymyksiä ja etsiä peruskysymyksiä, vapauteen esittää viljejä vastauksia. Idioottivapaus liittyy siihen, että joskus (itse asiassa aika usein) tarvitsemme pelleilyä, huumoria ja lapsenomaista leikkimieltyä voidaksemme filosofoida ja filosofoinnin avulla tuottaa uusia näkökulmia itsestämme ja maailmasta. Kirjoittaessaan laadukkaiden tieteellisten tekstien kirjoittamisesta ja ominaisuuksista professori Antti Eskola lausuu seuraavaa:

"Vanhemmiten olen huomannut, että on hauska myös pelleillä, herättää kummastusta ja puijata tosikkoja. Välillä puskakomediaa, luurankoja ja lu-

mimiehiä; ja niiden väliin asiaa. Kirjoittajan persoona, historiallisen ajankohdan tuottama aines ja käsitteellinen analyysi, niistä letitetyistä pullapitkosta pidän, en 'tieteen' muotilla tehdyistä lesekakuista."

Samaan sävyyn kirjailija Bo Carpelan muistuttaa, että ongelmia pitäisi aina "tutkia käyttäen huumoria ja vakavuutta yhtä monta osaa kumpaakin".

Kuuluisassa teoksessaan Iloinen tiede (*Die fröhliche Wissenschaft*, ilmestyi 1882) Nietzsche puhuu "meistä filosofeista". Nietzschelle filosofi on joku, joka pitää harhailusta, tulemisesta ja menemisestä. Tällainen filosofi lähestyy syviä ongelmia kuin kylmiä kylpyjä: nopeasti ammeeseen ja äkkiä sieltä pois. Tällainen filosofi uskoo pystyvänsä synnyttämään oivalluksia ja ymmärrystä juuri tällä tavoin, "hautomatta asiaa kuin muna". Hänen mielestään joitakin totuuksia ei ylipäänsä voi tavoittaa muutoin kuin "yllättämällä". Kirjallaan Nietzsche haluaa korostaa sitä, ettei vakavan ajattelun tarvitse olla raskassoutuista. Nietzsche haluaa korostaa filosofiaa joka "laulaa ja sihi-see". Niin ikään tulee korostaa, että Nietzschelle laulava ja sihi-sevä filosofia on nimenomaan vakavaa ajattelua.

Pelleilyn, huumorin ja leikin taustalla voi siis olla vakava pyrkimys ajatella mahdollisimman hyvin. Ludwig Wittgenstein on sanonut, että olisi mahdollista kirjoittaa vakava ja hyvä filosofinen kirja joka koostuisi pelkistä vitseistä, olematta silti leikillinen.

Todellisuudessa filosofiksi tuleminen ei kuitenkaan vaadi mitään niin paljon kuin työtä. Ludwig Wittgenstein vertasi usein filosofista ajattelua uimiseen ja

sukeltamiseen. Sukeltaessamme ruumiillamme on luonnollinen pyrkimys pintaa kohti ja tämän vuoksi on ponnisteltava päästäkseen pohjaan — ja samaa pätee ajatteluun.

Itselleni filosofia ja filosofointi onkin lähes synonyyminen ilmaisu sisäistyneelle oppimiselle, jossa tieto tulee osaksi itseä aivan toisella intensiteetillä kuin vaikkapa minkä pelkkä surffailu tietoverkoissa mahdollistaa. Sisäistyneen oppimisen voi saavuttaa jokainen ihminen hänelle itselleen ominaisia tiedonhankinnan ja oppimisen tapoja hyväksikäyttäen. Tässä mielessä kuka tahansa voi kehittyä filosofiksi.

Filosofilta vaaditaan tiettyä itsevarmuutta joka tosin saattaa joskus muuttua suuruudenhulluudeksi, megalomaniaksi.

"Entä ajattelijat millaista itsevarmuutta osoittaakaan kuvitella että vaikka miljardit ihmiset ovat kompastelleet sinne tänne maailmassa ajatuksiineen uudet ajattelijat vielä ponnistavat kaikkensa ylettyäkseen aivan uusiin ajatuksiin" (Carl-Gustaf Liljus).

"Jokaisen oma filosofia"

Erik Ahlmanin sanoin: "Yleensä käsittelen filosofiasta ainoastaan sellaista, mikä minua persoonallisesti kiinnostaa, niin moitittavaa kuin tällainen asenne onkin". Itse tosin en pidä tätä asennetta moitittavana; ei myöskään Snellman: "Yhdenkään yliopiston opettajan ei pidä luennoida tutkintokursia, vaan hänen on, mielensä mukaan, valittava tieteestään luentoaihe".

Näiden filosofien näkökulmat rohkaisevat käsittelemään itselle läheisiä a-

sioita omaehtoisesti, omista lähtökohdista. Parhaimmillaan filosofia rohkaiseekin ihmistä ja antaa hänelle välineitä rakentaa oma tulkinta elämästä ja maailmasta.

Lähteet

- Ahlman, Erik 1953. Ihmisen probleemi. Johdatus filosofisen antropologian kysymyksiin. Jyväskylä: Gummerus.
- Bauman, Zygmunt 1996. Postmodernin luma. Toimittaneet Pirkkoliisa Ahponen & Timo Cantell. Suomentanut Jyrki Vainonen. Tampere: Vastapaino.
- Carpelan, Bo 1993. Alkutuuli. Ruotsinkielisestä alkuteoksesta Urwind suomentanut Kyllikki Härkäpää. Helsinki: Otava.
- Darwin, Charles 1987. Elämäni (sisältää myös Francis Darwin: Muistelmia isäni arkielämästä). Suomentanut Anto Leikola. Oulu: Pohjoinen (englanninkielinen alkuteos 1887).
- Eskola, Antti 1992. Työpäiväkirja. Helsinki: Hanki ja Jää.
- Fowles, John 1985. Aristos. Käsityksiäni elämästä. Suomentaja Tuija Rovamo. (englanninkielinen alkuteos ilmestynyt 1964.) Helsinki: Otava.
- Hesse, Hermann 1994. Lasihelmipeli. Suomentanut Kai Kaila. Runot suomentanut Elvi Sinervo. 6. painos. Saksankielinen alkuteos Das Glasperlenspiel 1943. Helsinki: Kirjayhtymä.
- Kundera, Milan 1983. Olemisen sietämätön keveys. Tšekinkielisestä käsikirjoituksesta suomentanut Kirsti Siraste. Helsinki: WSOY.
- Lilius, Carl-Gustaf 1980. Metsyyttinen kirja. Romaani ajatuksesta. Suomentanut Christer Lindgren. Helsinki: Kirjayhtymä (alkuteos Metsytiska boken 1973).
- Malcolm, Norman 1990. Ludwig Wittgenstein. Muistelmia. Suomentaja Pentti Polameri. Helsinki: WSOY (alkuteos Ludwig Wittgenstein. A Memoir, 2. laitos. Oxford University Press, 1984.)
- Nietzsche, Friedrich 1974. The Gay Science. Kääntäjä Walter Kaufmann. New York: Vintage Books (alkuteos Die fröhliche Wissenschaft, 2. painos julk. 1887).
- Pirsig, Robert M. 1991. LILA. An Inquiry Into Morals. Lontoo: Black Swan.
- Russell, Bertrand 1969. Filosofian ongelmat. (englanninkielinen alkuteos ilmestynyt 1912.) Helsinki: Otava.
- Russell, Bertrand 1990. Elämäni. Suomentanut Eila Pennanen. Runot suomentanut Kirsi Kunas. Helsinki: WSOY (alkuteos vv. 1967-1969 kolmiosaisena ilmestynyt omaelämäkertateos The Autobiography of Bertrand Russell).
- Snellman, J.V. 1982. Akateemisesta opiskelusta. Teoksessa Reijo Wilenius (toim.) J.V. Snellman, Teokset I. Suomentaja J.E. Salomaa, suomennoksen tarkistanut Eero Ojanen. Jyväskylä: Gummerus, 161-189 (ruotsinkiel. alkuteos julk. Tukholmassa 1840).
- Wilenius, Reijo 1975a. Filosofia ja politiikka. (2. painos.) Helsinki: Gaudeamus.
- Wilenius, Reijo 1975b. Kasvatuksen ehdot. Jyväskylä: Gummerus.
- Wright, Georg Henrik von 1968. Logiikka, filosofia ja kieli. Helsinki: Otava.

Esko Paakkola, YTK

MIHIN FILOSOFIAA TARVITAAN?

Alustuspuheenvuoron tiivistelmä yleisötilaisuudesta 28.4.1997

Filosofia ja käytännölliset ongelmat

Kysymys 'mihin filosofiaa tarvitaan?' saattaa olla harhaanjohtava, mikäli siinä implisiittisesti ajatellaan filosofian olevan tiede tai opinalue, joka antaa vastauksia käytännöllisiin ongelmiin. On luultavasti vaikea osoittaa sellaisia käytännöllisiä kysymyksiä, joiden ratkaisemiseksi tarvitaan ehdottomasti filosofiaa. Niitä saattaa kyllä olla, koska on niin monenlaisia käytännöllisiä ongelmia ja hyvin erilaisia filosofioita. Filosofia ei ole kuitenkaan olemukseltaan oikeiden ratkaisujen ja vastausten antaja: filosofian mieli on *kysymisessä* (kaikki annetut vastaukset johtavat uuteen kysymiseen), *reflektiossa* (tietoisuus oman toiminnan perusteista ja ajattelun perusteista), *ilmiöiden jäsentämisessä* eli *käsitteellistämisessä* (millaisin konstruktion tai metaforin maailma ymmärretään), *spekulaatiossa* (jossa pyritään esim. metafysiikan kysymysten pohdintaan) ja ehkä myös *kokonaisuuksien hahmottamisessa ja ennakkoluuloista vapautumisessa*. Kysymys filosofian tarpeellisuudesta on yhtä vaikea kuin kysymys modernin tanssin tai kuvataiteen tarpeellisuudesta. Käytännöllisesti orientoituneelle ih-

miselle on vaikea perustella, miksi tarvitaan taiteita ja filosofiaa. Filosofia onkin eräässä mielessä taidetta. Sen työstettävänä materiaalina ovat käsitteet, joilla maailmasta jatkuvasti luodaan uutta kuvaa ja uusia jäsennyksiä ilmiöille.

Eräs filosofian tarvitsemisen ajatus voisi perustua näkemykseen, että filosofiaa tarvitaan eettisten ongelmien ratkaisemiseksi. Mahdollisuudet tehdä suuria rikoksia ihmisistä ja ympäristöstä kohtaan ovat tulleet yhä helpommiksi ja useampien ihmisten ulottuville. Myös erilaiset arveluttavat kloonaukset tulevat arkisemmiksi. Tätä taustaa vasten voisi esimerkiksi syntyä sellainen ajatus, että tarvitaan enemmän filosofiaa ja etiikkaa. Jos ihmisille opetettaisiin enemmän näitä opinaloja, niin he tekisivät vähemmän moraalisesti väärä tekoja. En kuitenkaan usko, että etiikan opetuksesta juurikaan seuraisi enemmän moraalisia tekoja: etiikan oppettaminen on hyvä asia, mutta tuskin on olemassa tällaista suoraa suhdetta. Jos näin olisi, maailman parantaminen olisi kohtalaisen helppoa.

Filosofiaa tarvitaan mutta miksi?

Filosofiassa ei ole käytännöllisiä tuloksia niinkuin empiirisissä tieteissä - tällainen väite täytyy tietysti esittää varauksin, koska on niin erilaisia filosofioita. Filosofian tulos ovat ennen muuta ne ajattelumahdollisuudet, jotka ajattelun historiassa filosofia on tuottanut. Maailmanhistoriassa on todennäköisesti menty eteenpäin ja on syntynyt uusia ideoita sekä uusia kysymyksiä. Uusi aika etsii uudet kysymykset vanhoista ideoista ja näkee erityisesti vanhojen ideoiden puutteet. **Filosofian käytännöllisyys on siinä, että se luo tai avaa niitä ajatusmahdollisuuksia**, joiden pohjalta koko kulttuuri elää. Voitaisiinko länsimaista kulttuuria ajatella ilman sen keskeisiä käsitteitä, jotka ovat kehittyneet juuri filosofiassa (idea, materia, atomi, syy, velvollisuus)? Esimerkiksi velvollisuuden käsitteen ovat luoneet todennäköisesti stoalaiset ennen ajanlaskun alkua. Ideaalien käsite lienee Kantin formuloima 1600-luvulta jne. Voitaisiinko länsimaista kirjallisuuttakaan ajatella ilman filosofiaa? Länsimainen kulttuuri perustuu tärkeältä osin filosofiaan. Filosofiaa tarvitaan vapauttamaan meidät vanhoista rajoituksistamme ja avaamaan uusia ajatusmahdollisuuksia. Näiden syntyneiden uusien ajatusmahdollisuuksien pohjalta voidaan myöhemmin tehdä käytännöllisempää päätelyä ongelmien ratkaisemiseksi. Aristoteleen ajattelu oli pitkään arabifilosofiassa kehittyneen lääketieteen pohjana

ja ylipäänsä koko tieteen pohjautuu näiden filosofian klassikkojen työhön. Aina syntyy uusia ajattelun mahdollisuuksia, uusia hahmotuksia. Mikään filosofia ei pysty ratkaisemaan maailmanarvoitusta kattavasti: löydetystä ajatuksesta tulee uusi arvoitus, uudet kysymykset - viimeistään jonkin ajan kuluttua.

Syy filosofian tarpeeseen voidaan johtaa myös ihmisen olemuksen tarkastelusta. Ihmisen olemassaolo on niin "rakennettu", että hän ilman muuta omaa olemistaan ajatellessaan - ja jonkinlainen ajattelu on meidän olemuksessamme annettuna kaikilla - johtuu filosofisiin mietteisiin: kuolema, olemassaolon tarkoitus, olemassaolon mieli, oikeudenmukaisuus ja epäoikeudenmukaisuus, mistä kaikki on saanut alkunsa?, mitä pitäisi tehdä? **Jokaisella ihmisellä, vaikka hän eläisi kuinka käytännöllistä elämää hyvänsä, on oma filosofiansa ja metafysiikkansa.** Tämä filosofia on tärkeää, koska siitä seuraa se mitä ihmisen pitäisi tehdä ja mitä hän tekee. Ihminen joutuu joka hetki vastaamaan kysymykseen (jota pidetään eräänä filosofian peruskysymyksenä): mitä pitäisi tehdä? Meidät on tuomittu jo pelkän olemassaolomme kautta vastaamaan filosofiaan kysymyksiin. Tämän voi jättää pohtimatta ja vain elää, mutta sekin on filosofinen valinta. Ihminen joka torjuu filosofian, muodostaa itse oman filosofiansa tietämättään - kuten Jaspers (1970) toteaa. Jokaisen tulisi kuitenkin muodostaa oma filosofiansa. Jokai-

sen omalle filosofialle, jonka ei suinkaan tarvitse olla akateemista filosofiaa, on riittävä oikeutus: oma ihmisenä oleminen, oma kohtalo, oma kokemus.

Sivistysihanne ja filosofian tarve

Länsimaaisessa yhteiskunnassa elää erilaisia ihanteita ja arvostuksia. Näistä arvostuksista ja ihanteista käydään aina kamppailua ja varsinkin arvostukset muuttuvat (vrt. Turunen 1992). Meidän aikamme sivistysihanne näkyy tärkeältä osin siinä millainen koululaitos meillä on ja millainen sivistyksen ilmapiiri vallitsee. Euroopassa on melko yleisesti vallalla sellainen ihmisihanne ja sivistysihanne, joka sisältää jonkinlaisen filosofisen tietämyksen. Yleinen ajatus lienee, että sivistykseen tarvitaan filosofiaa ja että **sivistynyt ihminen tarvitsee filosofiaa**. On vaikea ajatella sellaista länsimaista sivistyneisyyttä, johon filosofia tai jonkinlainen tietoinen suhde filosofisiin kysymyksiin ei kuuluisi. Filosofisen ajattelun suhde eurooppalaiseen ja läntiseen hengenhistoriaan on erottamaton. Sitä ei voi perusteellisesti ymmärtää ilman filosofian historian tai filosofisen ajattelun tuntemusta.

Sivistyneen ihmisen eräs tunnusmerkki on, että hän kykenee ihailemaan ja arvostamaan eri aikakausien synnyttämiä ideoita ja eläytymään niihin. Hän pystyy myös aavistamaan miten myöhemmin tulevat paljastumaan näiden ideoiden heikkoudet. Sivistyneen ihmisen suhde filosofiaan

sisältää myös ymmärryksen oman ajattelun ja aikakautemme ideoiden vajavaisuudesta. Se sisältää myös käsityksen, että myöhemmin tulevat sukupolvet ajattelevat nämä asiat toisella tavalla. Tämän seikan huomaa-minen on varsinkin nyt tärkeää kun erilaisia tieteellisiä selityksiä helposti absolutisoidaan ja pyritään pitämään lopullisesti valmiina. Tällainen ymmärtäminen on myös terapeutista: se vähentää sekä omaa henkilökohtaista että aikamme yleistä taipumusta omnipotenssin harhaan. Maailmanarvoitusta tuskin ratkaistaan vielä tämän vuosituhannen vaihteessa.

Eräs filosofian tehtävä on luoda jonkinlaisia synteesejä, jos ei yleisiä synteesejä niin ainakin henkilökohtaisia. Tieteiden luoma kuva maailmasta ja erilainen informaatio, mitä maailmassa on runsaasti, saavat maailman helposti näyttämään pirstaleiselta ja mielettömältä. Maailma saattaa toki olla mieletön, mutta jos tähän johtopäätökseen tulee ajatellen, on luonut itselleen perusteltua filosofista synteesiä maailmantapahtumista. On erotettava olennainen epäolennaisesta. Tämä on tässä ajassa erittäin tärkeää. Sivistykseen kuuluu jonkinlainen ja ainakin jossakin suhteessa johdonmukainen spekulatio ja käsitys siitä, mitä tämä olevaisuuden kokonaisuus on. Se sisältää myös käsityksen siitä, mikä on merkityksellistä ja keskeistä, ja mikä on vähemmän tärkeää. Se pitää sisällään tämän lisäksi tietoisuuden siitä, mitä

emme tiedä ja myös tietoisuuden todellisuuden irrationaalisesta puolesta: sattumasta ja epäoikeudenmukaisuudesta. Suhteellisuudentajumme säilyy, jos ymmärrämme elämämme suhteessa tuntemattomaan. Filosofinen sivistyneisyys tuo meidät peruskysymysten äärelle.

Ihminen on olemassaolossaan kahden avaruuden rajalla. Toisaalla on ulkoinen avaruus ja toisaalla sisäinen avaruus. Ihminen on linssi kahden todellisuuden välissä ja johon valo tulee kahdesta suunnasta sisältä ulos ja ulkoa sisälle. Se, mitä näemme ulkopuolellamme riippuu olennaisesti siitä valosta, mitä kykenemme itse maailmaan suuntaamaan. Sen valon laatu riippuu tärkeältä osin omasta kehityksestämme, omasta filosofiastamme, eräässä mielessä oman maailmamme olemme itse ansainneet. Ulkoinen todellisuus on ja sillä on oma valonsa - sitä ei voi kieltää. Filosofinen reflektio on se, jonka tehtävänä on auttaa ihmistä sivistykseen. Siihen kuuluu olennaisesti oman itsen arviointi, omien ajatusten arviointi, omien periaatteiden arviointi, lyhyesti: itsensä tunteminen. Sellainen ihminen, joka tuntee itsensä, valaisee maailmaa itselleen ja myös muille. Sivistynyt ihminen on valo. Ulkoinen ja sisäinen valo eivät ehkä lopulta ole niin kovin erillisiä.

Ihminen on rajaolento myös siinä mielessä, että hän on mielettömyyden ja mielellisyyden rajalla, irrationaalisen ja rationaalisen sekä tunnetun ja tunte-

mattoman rajalla. Hän voi koko ajan it sessään tuntea tämän tasapainoilun tällä veitsenterällä. Sivistyksen ihmisessä tunnistaa siitä, että hän pystyy vähintäinkin aika-ajoin käymään aidosti tällä rajalla. On tärkeää löytää olemassaololleen joku mieli ja jatkuvasti uutta mielellisyyttä, muuten elämä toistaa itseään tai käy vaikeaksi. Kun katsomme ympärillemme ja itseemme voimme havaita miten tärkeää elämän mielellisyys on. On olemassa lähes äärettömästi erilaisia elämälle annettuja ”mieliä”: Jumala, viihde ja koko tajuntateollisuus, tai vaikkapa sen syvä kokeminen miten mieletöntä kaikki on (eksistentiaalistit, Sartre ja Camus). Filosofian tehtävä on antaa ajatuksellisia välineitä ja pohdittuja sisältöjä, joilla tähän kamppailuun mielekkyydestä voi osallistua. Filosofia ei välttämättä takaa tässä asiassa mitään ratkaisua, mutta sitä harrastamalla voi elävöittää ja eritellä tätä rajakokemusta. Tarvitsimme oikeastaan uutta metafysistä herkkyyttä ja tieteellisen materialismin sijaan uutta romantiikkaa, jonka kautta maailma saisi uutta mielellisyyttä.

Ihminen on koko ajan valintoja tehdessään tämän kysymyksen äärellä: mikä on arvokasta. Sen, mitä me pidämme arvokkaana, tulisi ohjata valintojamme. Mikä on arvokasta? tai mikä on tavoittelemisen arvoista? on tärkeä kysymys elämän kannalta. Maailma ei ole meille neutraali, väritön hajuton ja mauton vaan läpikotaisin arvojen täyttämä. Tekomme ilmentävät arvostuksiamme. Tässäkin olemme

rajalla: emme voi täysin tietää sitä ovatko tekojemme vaikutukset hyviä, mutta meidän on kuitenkin pakko toimia sen tiedon varassa joka meillä on. Tämän paremmaksi ymmärtämiseksi tarvitaan filosofiaa. Filosofia on ihmiskunnan itsekasvatusta.

Kirjallisuutta:

Jaspers, Karl 1970: Johdatus filosofiaan. Helsinki: Otava.

Turunen, Kari E. 1992: Arvojen todellisuus. Johdatus arvokasvatukseen. Jyväskylä: Atena Kustannus Oy

Wilenius, R. - Turunen, Kari E. - Paakkola, Esko, 1994: Mitä on filosofia? Jyväskylä: Atena Kustannus Oy

Mikko Telaranta, pääsihteeri

TAIVASMATKAT MUHAMMEDISTA DANTEEN - MISSÄ ON TAIVAS JA MITEN SINNE PÄÄSTÄÄN?

Alustuspuheenvuoron tiivistelmä yleisötilaisuudesta 21.4.1997

Profeetta Muhammedin taivasmatka (mi'rādẓ) on islamilaisessa maailmassa laajan uskonnollisen ja filosofisen kirjallisuuden eräs tärkeä teema. Se on aiheena itsessäänkin mielenkiintoinen, mutta kulttuurihistoriallista lisämielenkiintoa sille antaa myös se, että aihe on vaikuttanut syvästi länsimaisen kirjallisuuden erään perusteoksen, Danten Divina Comedian syntyyn.

Tässä alustuksessa keskityn tähän islamilaisen maailman uskonnollisen filosofian perinteeseen ja sen tulkintoihin. En ole Danten tutkija, enkä tässä yhteydessä paneudu Divina Comedian maailmaan, mutta tässä alustuksessa esiintulevat teemat auttavat nykylänsimaista ihmistä ymmärtämään sitä uskonnollista ja ajatuksellista taustaa, josta Divina Comedian rakenne ja teemat syntyivät.

Itsen kohtaaminen - Experience de Soi

*Maailma on puu, jonka hedelmä on ihmiskunta;
ihmiskunta on puu, jonka hedelmä on sielu, sielu
on puu, jonka hedelmä on intellekti, intellekti on
puu, jonka hedelmä on Jumalan kohtaaminen.*

Baba Afdal Kashani

Hyvin monissa ihmiskunnan perinteissä puhutaan ihmisen kuolemattomuudesta tai ihmisen kuolemattoman "osan" ikuisuudesta, jälleensyntymisestä, kiertokulusta, sielunvaelluksesta jne. Tässä joudun muutamalla sanalla selvittämään sitä, mihin tämä kuolemattomuus, kaikkietävä ja iankaikkinen ihmisessä viittaa, mikä vaeltaa ja mikä syntyy uudelleen.

Perinteisessä syväuskonnollisuuden tutkimuksessa erotetaan yleensä **ihmisessä kaksi perustavaa tasoa**, joiden keskinäinen dynamiikka paljolti säätelee uskonnollisen ymmärryksen kasvua. Karkeasti nämä tasot ilmaistaan **ihmisen minuutena**, hänen persoonanaan (personando - maski jonka takaa näyttelijän ääni kuuluu), sekä tämän yläpuolella olevana **varsinaisena ihmisyytenä, itseytenä, Itsenä**. Oman aikamme merkittävä uskonnollisen kokemuksen tutkija Louis Gardet onkin nimennyt Islamin ja kristinuskon mystiikkaa tarkastelevan teoksensa nimellä "L'Experience de Soi".

Tästä korkeammasta Itsestä puhuu intialainen perinne Suurena Brahmana

(parabrahma), joka on ”Yksi, **Suuri Itse**, joka ottaa paikkansa kohdussa kohdun perään... kaikkimuotoisena Henkäysten Herrana... Hän vaelttaa oman toimintansa mukaan ja liittyen käsitteellisyys- ja ilmaisuun ”minä olen”, Hänet tunnetaan ”rakastajana”, ei miehenä eikä naisena, vaan minkä tahansa omaksumansa ruumismuodon Herrana...” Hän, joka on ”jakamaton vaikkakin ikäänkuin jakautuneena kaikissa moninaisissa olioissa”. ”Yksi, niinkuin hän itsessään on ja monta, kuten hän lapsissaan on” (Satapatha Brahmana X,5.2.16).

Mestari Eckartin mukaisesti voisi sanoa, että tämä suuri sana ”puhdas Minä” (Das reine Ich, Itse, itseys) on vain Jumalalle kuuluva ja sen mukaisesti se, mikä elämässä syntyy yhä uudestaan yhä uusissa muodoissa on tämä itseyden tietoisuusperiaate, mahdollisuus tulla tuntemaan Itsensä. Naivi jälleensyntymisajattelu, jonka mukaan ”minä” olisi elänyt joskus jossakin muualla (yleensä kai syystä tai toisesta muinaisessa Egyptissä, mieluummin korkeassa asemassa ja hyvin viisaana!), on länsimaissa viimeisen sadan vuoden aikana esiintynyt kansanuskos, jolla ei ole perusteita ”itämaisessä filosofiassa”, kuten usein esitetään.

Uskontojen opetuksissa ihmisen persoonaa ja maailmaa saatetaan verrata ”puutarhaan”, ja Itseä puutarhuriin. Persoonallinen minä toimii kuin jalus-

tana tai ”näyttämönä” näkymättömälle ja katoamattomalle Itselle. Tai vertaukseksi voidaan ottaa linnunpesä ja itse lintu, jossa kuolevainen ihminen on ajallinen rakennelma kuin linnunpesä ja sen elävöittävä henki on ylhäältä pesään laskeutuva lintu. Tämä vertaus sopii aiheeseemme hyvin sikäli, että siivekkäinä olentoina, lentävinä ja taivaalla asuvina, linnut ovat perinteisesti symboloineet myös enkeleitä aivan kuten ”lintujen” kieli on uskonnollisessa kuvastossa synonyymi ”enkelten kielelle”.

Miten siis lähestyä ja paremmin ymmärtää, mitä tällä Itsellä tarkoitetaan?

Kun nyt puheena ovat taivasmatkat, on kyse mitä suurimmassa määrin juuri tällaisesta Itsen kohtaamisesta tai Itsen kautta tapahtuvasta spirituaalisesta noususta. Sen vuoksi on kysyttävä miten ja missä ihmisessä voi tällainen matka alkaa ja mikä rooli enkeleillä voisi tässä matkassa olla?

Puhdas tietoisuus ja sen varjo

Joudun puhumaan niin paljon käsitteestä ”intellekti”, että on paikallaan lyhyesti selvittää sanan merkitys. Filosofisessa perinteessä intellekti sanaa on käytetty rinnan toisen latinalaisen sanan, Ratio, rinnalla. Ihmisen tietoisuudessa on haluttu joskus erottaa joskus taas yhdistää nämä kaksi sielun korkeimmaksi ajateltua kykyä. On siis kyse sielun korkeimmista kyvyistä.

Latinalainen ihmisen määritelmä "Animal ratione" on käännös kreikasta. Latinan sana "ratio" on eri aikoina pitänyt sisällään hyvin eri tyyppisiä näkökulmia ihmisen sielun korkeimpaan kykyyn ja sanana se on kreikan "nous"-sanaa huomattavasti kapeampi. Siksi filosofisessa perinteessä on vahva virtaus, joka on halunnut erottaa toisistaan korkeimman sielunkyvyn sisällä kaksi ominaisuutta: rationaalinen ja intellektuaalinen.

Sana ratio tulee alunperin kirjanpidollisesta yksikköä tarkoittavasta sanasta. Tällaisena se esiintyy nykykielissäkin merkityksessä "osa", "annos", "suhde". Kun ratio on haluttu erottaa intellektuaalisesta, on korostettu niiden toiminnan hyvin erilaista luonnetta. Tätä eroa voisi kuvata karkeasti yksinkertaistaen suomen sanoilla "järjellinen" (=ratio) ja "intuitiivinen" (=intellectus), näkemyksellinen ajattelu.

Ihmisen rationaalisuus on päättelevää, lähtökohdista päätelmiin etenevää, ja sellaisena sen olennaiseksi piirteeksi on sanottu sitä, että rationaalinen ajattelu vie aikaa. Ihminen päättelee järjestelmällisesti kaikesta tietämästään vaihteittain edelleen uusia tiedon alueita. Tällaisena sielun kykyinä rationaalisuutta voi hyvin nimittää suomen järki-sanalla.

Aikaa vievän rationaalisuuden rinnalla intellektuaalisuudessa korostuu välittömyys, hetkessä oivaltaminen niin, että

intellektiä on verrattu lintuun, linnuista nopeimpaan. Tässä mielessä "lintujen kieli" esiintyy myös Koraanissa (27:16) tietona, jonka Daavid ja Salomon hallitsivat. Linnut lentävät korkeuksissa ja siten ne sopivat luonnoltaan korkeamman olemisen symboliksi. Vastaavasti pesäpuu edustaa symbolisesti sitä ihmisen aksiaalista keskusta, Elämän puuta, jonka kautta yhteys korkeampaan voi avautua. (Myös: Paradiso, 18:110-111 ja 23:1-12, Beatrice aamuruskoon nousevana lintuna!) Maailman puu on tietoisuusperiaatteen "akseli", jonka huippuna on "il punto dello stelo al qui la prima rota va dintorno" (Parat.13:12-13), eli jossa ymmärryksellinen nousu ei ole enää spiraalista (päätelmien rationaalinen kehä) vaan vertikaalista (välitön oivaltaminen).

Järkeen perustuva päättely on ihmisen oiva työkalu vaihtuvissa elämän tilanteissa, mutta siinä perinteessä, jota tässä tarkastelen, ei pelkällä päättelykyvyllä edetä vielä mihinkään. Siksi **intellektiä on haluttu korostaa jonakin järkeä korkeampana sielun kykyinä**. Eräs vankka perinne on kutsunut **järkeä intellektin varjoksi** (ratio obumb-rata); järjellisyys ja järkipärisyys on eräänlaista varjossa olevaa intellektuaalisuutta. Tällöin korostetaan intellektuaalisuuden valaisevaa ja välitöntä luonnetta, sitä, että sen valossa syntyvät oivallukset eivät vaadi syntyäkseen ajallista prosessia, vaan ne ovat yhtäkisiä, hetkellisiä (statim), oivaltavia

tietoisuuden hetkiä, joille on ominaista myös omavoimainen kirkkaus ja selkeys. Kaukaisemmissa idän perinteissä puhutaan ”valaistumisesta”. Mutta samasta puhui myös Platon kuuluisassa 7.Kirjeessään, jossa sielussa yhtäkkiä aivan kuin singonneesta kipinästä leimahtaa valkeneminen.

Aivan keskeiseksi koko tässä perinteessä muodostuu käsite ”**lumen intellectualis**”, **intellektuaalinen valo**, joka kuvastaa sitä laatua, jonka kanssa intellektuaalisuuden kanssa olemme tekemisissä. Islamin uskonnollisessa perinteessä tätä on kutsuttu ”Nūr Muhammadi” (Profeettallinen valo) ja Koraanissa sen tärkeimpänä jakeena on pidetty kautta aikojen Valon suuran valo-jaetta (K 24:35).

Intellektuaalisuudessa olemme tekemisissä valon kanssa ja siten myös ”valosielun” kanssa. Tätä kautta alkaa ilmetä myös yhteys enkeleihin, noihin säteileviin ja valovoimaisiin olentoihin.

Meidän nykyihmisten on erittäin vaikea hellittää aistimellisesta maailman-kuvastamme. Me olemme niin syvästi materialisoituneet, että emme enää ymmärrä sitä sisäistä maailmaa, jossa tämä materialisminmekin on aikanaan ottanut hahmonsaa. Materialismihan on maailmankatsomus, joka voi tulla ilmeiseksi vain ihmisen sisäisessä avaruudessa, tietoisuudessa.

Uskonnollisessa kielenkäytössä puhutaan usein ihmisen aistillisuutta vastaan. Aistillisuus on kuvainnollisesti petojen elinaluetta ja intellektuaalinen puolestaan enkeleiden aluetta. Aistillisuutta on usein sanottu uskonnollisessa mielessä ”Aasin tieksi”. Aistillisuus johtaa ihmistä harhaan, Saatana toimii aistillisuuden kautta jne. Vastaavasti filosofisessa perinteessämme aistien maailma on vahvasti epävarmuuden ja erehdyksen maailma verrattuna järjellä tavoitettavan maailman varmuuteen.

On kuitenkin aivan olennaista käsittää, että uskonnollinen perinne ei suinkaan puhu itse aistillisuutta vastaan. Aistilisuushan on Jumalan luoma, ei sitä vastaan tarvitse puhua ollakseen uskonnollinen. Päinvastoin, ilman aistillisuutta emme voisi puhua mistään mitään. Mutta uskonnollinen vastustus aistillisuutta kohtaan koskee juuri sitä, että aistillisen kautta ihminen helposti ulkoistuu. Hän alkaa ajatella, että se, mikä aistien kautta hänelle tulee, olisi itsessään jotakin kaikkein eniten todellista ja vielä jotakin, joka on olemassa vain hänen ulkopuolellaan.

Uskonnollisessa mielessä ainoa, mikä todella on tärkeää aistillisuuden suhteen, on sen tajuaaminen väyläksi ihmisen sisäisyyteen. Katselemalla ruusun kauneutta ei ole uskonnollista sanoa, että unohda koko ruusu, se on vain aistien harhaa. Sen sijaan uskonnollista on sanoa: tutkistele ruusua ja ymmärrä, että sen kautta olet mielesi ruusutar-

hassa, näe sen laadut, sen terälehtien suunnattoman hieno herkkyyys, sen sävyjen jumalainen hienostus, opi erittelemään sitä, näkemään sitten se taas kokonaisena, opi hahmottamaan siinä sykkivää elämää, anna tietoisuutesi levätä ruusussa ja näe se valaistumisesi suloisena vuoteena!

Jotakin tämän tyyppistä on uskonnollinen ymmärrys. On kyse kontemplatiivisesta ruusutarhasta, jonka keskellä ihminen joka tapauksessa koko ajan on, mutta meistä useimmat ovat ulkoistaneet tuon ruusutarhan eivätkä näe sen sisäistä luonnetta esteettä.

4. Todellisuuden asteet

Islamin maailmassa opetusperinne ymmärryksen tasoista, intellektin eri asteista, on vankka.

Koraanin perusluonne on jokaiselle muslimille korkein esimerkki tällaisesta asteittaisuudesta ja siitä on myös suullinen viisausperinne muistuttanut kaikkina aikoina hurskaita muslimeita. Koko **uskonnollisuuden perusajatus liittyy tähän ymmärryksen asteittaisuuteen** eli sen kautta voi todeta myös koko ihmiskäsityksen olevan perustavalla tavalla sidottu tähän kokemukselliseen tietoon todellisuuden rakenteesta. Uskonnollinen ymmärrys on asteittaista. Ilman tätä kokemuksellista perustaa ei uskonnollisilla opetuksilla ole todellista merkitystä ihmisen elämässä. Opetukset saavat merkityksensä vasta kun ne ”valkenevat”.

Kyse on karkeasti ottaen ilmiöstä, jota usein kutsumme suomeksi **”suomusten putoamiseksi silmiltä”**. Tällaisessa tärkeässä elämän kokemuksessa ihminen tulee enemmän tai vähemmän yllättävästi käsittämään jotakin hyvin laajasti koko hänen maailmaansa muuttavaa. Hän havahtuu. Kaikki se, mitä ennen ajatteli, näyttäytyy tällaisen kokemuksen jälkeen uudessa valossa. Kokemukseen liittyy aivan keskeisesti myös tajunnan piirin laajentumisen kokemus. Suomukset ovat estäneet ihmistä näkemästä kunnolla, syvemmin, kokonaisesti. Meillä kaikilla on sekä tällaisia suomuksia että niiden putoamisen kokemuksia. Me tiedämme liikaa ja siksi suomusten putoaminen liittyy useimmin omien ennakkoluulojen luonteen paljastumiseen. Tietämättömyys on toki kaiken onnettomuuden perusta, mutta usein tietämättömyys johtuu pikemmin väärästä tiedosta kuin sen puutteesta.

Filosofisessa mielessä ”tietämättömyys” voi olla metafora myös korkealle tietoisuuden tilalle, puhtaalle ja esteettömälle, ”tyynelle” tietoisuudelle. Hengellisessä kirjallisuudessa korostuikin uuden oppimisen sijasta yleensä vanhasta tiedosta vapautumisen ajatus: vääristä käsityksistä eroon pääseminen voi havahduttaa ihmisen, tynnyttää mielen ”peilityneksi” todellisuudelle.

Profeetta Muhammedin taivasmatka, mi’râdz

Aiheenani on taivasmatkat Muhammedista Danteen. Miksi tällainen otsikko? Mytologian ja uskontojen tuntija tunnistaa heti sanasta Taivasmatka rikkaan ihmiskunnan perinteen, joka ei ole kenenkään tai minkään perinteen yksityisomaisuutta. Kyse on sielun matkasta, sisäisen ihmisen tiestä, kasvamisen prosessista, josta kaikissa kulttuureissa on kaikkina aikoina puhuttu. Myös symbolit, joita näissä kertomuksissa on käytetty ovat hyvin saman tyyppisiä: taivaat, enkelit, linnut, tikkaat, portaat, kehät, sfäärit, valon asteet - kaikki nämä kielikuvat voidaan löytää kaikkialta ihmiskunnan perinteistä.

Tänään keskityn perinteistä Islamiin, jossa tälle arkkityypiselle tapahtumalle on omansa lainen kertomus ja perusta. Tuo perusta on Profeetta Muhammedin taivasmatka eli *mi'radz*, taivaallinen kohoaminen kohti "Ei-missään-maata" (ná-kojá-bad, tunnetun ja nuorena mestatun mystikon Shiháb-ud-Dín Suhrawardin kuvaava käsite), kohitti sitä taivasta, jolla ei ole paikallisuutta.

Taivasmatkalle on raamatullinen pohja Vanhassa Testamentissa, jossa Geneksien kirjassa kerrotaan Jaakobin matkasta Beersebasta Harraniin, sekä yöstä, jonka hän nukkui matkallaan taivasalla: "...*hän otti siltä paikalta kiven päänalukseensa ja kävi makuulle. Yöllä Jaakob näki unessa portaat, jotka ulottuivat maasta taivaaseen, ja Ju-*

malan enkelit kulkivat niitä ylös ja alas. Sitten hän näki, että Herra seisoi hänen vieressään...Herätessään Jaakob sanoi: totisesti Herra on tässä paikassa, enkä minä tiennyt sitä. Pelko valtasi hänet, ja hän sanoi: "Kuinka pelottavan pyhä tämä paikka onkaan! Tämä on varmaan Jumalan asuinsija ja itse Taivaan portti." (Gen 28:12-17)

Tämä itsessään lyhyt maininta Jaakobin unesta on valtavan rikkaan perinteen eräs kiinne kohta. Se on kuvaus jostakin ihmiseen olennaisesti liittyvästä uskonnollisesta ulottuvuudesta. Jo varhain eri tulkinnoissa ja kommentoissa onkin korostettu sitä, että jokaisessa meissä on tämä Jaakob, eli Jaakobin uni on meistä jokaisen todellisuutta, mikäli sen oikein ymmärrämme. Jaakobista on tullut lähi-idässä rikas ihmisen hengellisyyden tulkki ja hänen Taivasmatkansa edustaa uskonnollista huippukokemusta. Tämän perinteen mukaan tuo huippukokemus on ihmiselle avoin mahdollisuus. Mutta sellainen ei voi avautua pelkkänä lukuelämyksenä kenellekään. Jokainen sielunmatka on järkyttävä ja tärisyttävä, siinä ollaan tekemisissä Pyhän kanssa, pyhän, joka on "mysterium tremendum". "Kuinka pelottavan pyhä paikka tämä onkaan", totesi Jaakob edellä. Oman aikamme suuri runoilija, Rainer Maria Rilke, puhuu enkelten kohtaamisesta "hervittävä" (ein jedes Engel ist schrecklich... Duinin elegiat).

Profeetta Muhammedin taivasmatkaan liittyy Koraanissa joitakin mainintoja (K 17:1, 53:1-21, 18:19-25).

Suura no 17 on jopa saanut nimensä tästä tapahtumasta, joskin käännökset nimestä vaihtelevat. Súratu-l-'Isrá alkaa joka tapauksessa jakeella:

Ylistetty olkoon Hän, joka näyttääkseen palvelijalleen merkkejään kuljetti yöllä hänet suojatusta temppelistä kaukaisimpaan temppeliin, jonka tietoon olemme siunanneet. Hän on Kuuleva. Näkevä.

Profeetta itse kertoi: *Eräänä yönä lepäsin unessa kodissani. Sinä yönä oli ukkonen ja salamoit. Ei kuulunut yhdenkään elollisen ääntä, eivätkä linnut lentäneet. Kukaan ei ollut hereillä, mutta minä en ollut myöskään unessa; olin unen ja valveillaolon välimaastossa (olennainen määritys otolliselle sieluntilalle). Yhtäkkiä Arkkienkeli Gaabriel laskeutui omassa muodossaan, häikäisevässä kauneudessa, lumivalkoistakin valkeampana, niin pyhässä kirkkaudessa, niin valtavassa majesteettisuudessa, että koko olinpaikkani säkenöi. Hänellä oli 600 siipeä, joissa kaikissa kimmelsi 70.000 hehkuvaa krysoliittia. Lähestyttyään minua olento otti minut syliinsä, suuteli otsaani kulmakarvojen väliin ja sanoi: Oi uneksia, kuinka kauan aiot uinua? Nouse! Hellästi sinua ohjaan, älä pelkää, olen veljesi Gaabriel. Entä jos minua odottaa vihollinen, Profeetta epäili. Nouse, en sinua vihollisen*

käsiin johdata, rohkeutta, ota sydämesi haltuusi. Silloin minut valtasi suunnaton hämmennys, nousin ja aloin seurata arkkienkelin jalanjälkiä..."

Tästä alkaa Profeetan matka ja ensin hän kohtaa mystisen ja korskuvan ratsun, *húráq*, jonka yläruumis on naisen ja alaruumis jalon ratsun. Enkelin läsnäolo rauhoittaa otuksen niin, että Profeetta voi nousta sen selkään ja huikea taivasmatka alkaa. Erilaiset estelevät äänet - arkikokemuksen kaiut - pidättelevät Profeettaa, mutta enkeli toistaa kehoituksen, *nouse, lennä, älä pysähdy*. Tällä olennolla matka alkaa ensin Mekasta Jerusalemiin Kalliomoskeijaan, jossa Profeetta kohtaa profeettojen ja enkelten yhteen kokoontuneen joukon, jotka tervehtivät häntä ratsun kiidättaessa hänet sieltä suoraan ylös taivasiin. Läpi planeettojen sfäärien ensimmäisestä taivaasta ylöspäin aina yhdeksannen taivaan tuolle puolen, Pyhän Hengen porteille asti.

"Käänsin katseeni ylös". Profeetta kertoo, "ja näin edessäni tikkaat, jonka puolat olivat vuorotellen kultaista ja hopeasta" (kulta auringon ja tietoisien, hopea kuun ja tiedostamattoman symboleina, niiden liitto on sielun "työ", o-
pus).

Jokaisen taivaan valtiaana istuu enkeli valtaistuimellaan. Ensimmäisessä taivaassa enkeli on Ismael, jonka alaisuudessa on 70.000 enkeliä. Toisen taivaan vartijana on Täydellisen Kauneuden Enkeli, jonka olemuksessa yhdis-

tyvät sekoittamatta lumi ja tuli; kolmannessa (Venuksen) taivaassa vartioi enkeli, jonka sulokkuus ylittää kaiken ihanuuden jne. Vain Marsin viidennessä taivaassa hän kohtaa ristiriidan, sillä se on pimeyden ja kauhun maailma, Helvetti. Kahdeksas, kiintotähtien taivasta asuttavat hengellisyyden enkelit, jotka ovat täydellisesti uppoutuneet riemuitsevaan ja ylistävään iloon, kukin omaa sointuisaa ylistystään laulaen. Yhdeksäs taivas on ”Äärimmäisen lootuspuun taivas” (Koraani 53:14), jonka ylitettyään matkaaja, näyn näki, jäh, kohoo kosmisen maailmankaikkeuden ylle ja näkee neljä eriväristä valtamerta. Sitten hän kohtaa niiden sielujen runsauden, jotka ovat tavoittaneet enkeliyden asteen ja joiden niminä on Koraanin suurien nimiä ja jakeita.

Jättäen nämä taakseen Profeetta tulee rannattoman meren äärelle, jonka vedet Enkeli kaataa kaikkialle virtaavaan jokeen (tämä on filosofisesti itse intellektuaalisuuden periaate, kaiken ymmärryksen lähde). Tämän rannattoman meren takana aukeaa vielä suunnattomampi laakso: *”Laaksoa vasten näin mietiskelevän enkelin, Majesteettisuudessaan, kauneudessaan ja kirkkaudessaan täydellisen. Nähdessään minut enkeli kutsui minua luokseen. Tultuani kysyin: mikä on sinun nimesi, ja hän vastasi Mikael, olen enkeleistä korkein ja kohtaa sinua mikä tahansa vaikeus, kutsu minua auttamaan, mitä ikinä haluat, kutsu minua. Tähän Pro-*

feetta vastasi: Tullakseni tänne asti olen käynyt läpi monen vaivan ja tuskan. Mutta päämääräni on yksi: saavuttaa täydellinen tietämys ja näky totisimmasta todesta. Näytä siis minulle tie Hänen luokseen, kenties niin pääsen kaipuuni kohteeseen ja saan osalleni Hänen iankaikkisesta armostaan ja voin palata takaisin kotiini.

Niin enkeli tarttui käteeni ja johdatti minut niin monen valohunnun läpi, ettei nyt silmiäni eteen aukeavalla maailmankaikkeudella ollut mitään yhteistä ennen näkemäni maailman kanssa. Mutta kaikesta kasvavasta kirkkaudesta huolimatta hän ei näkemällä näe perimmäistä, vaan kuulee ääneen: ”Vielä tule lähemmäksi”. Profeetta ei enää näe, kuule tai käsitä, sillä kaikki nämä kyvyt ovat käyneet mitättömiksi sen edessä, joka ylittää kaiken. Hän on hiljaisuuden läsnäolossa, Täydellisesti Itseriittoisuuden, iankaikkisuuden läsnäolossa. Tietoisuus huojuu ja hän kokee jonkinlaista huumasta, kunnes suunnaton pelko valtaa koko sielun kun tämä hirvittävä majesteettisuus sen lävistää - onko hän edennyt liian pitkälle ykseyteen ylitse olevaisen sietokyvyn? Mutta syvä korkeuden ääni rauhoittaa hänet: Älä pelkää, tyyntyä ja lähesty vielä lähemmäksi... - siis vapaudu, heitä tämäkin kahle, irtaudu pelosta ja toivosta, sillä ne eivät tänne yllä.

Tuo ääni ei väräjä kuten ääni ilmassa väräjä, se on sellaisenaan sielussa y-

lösnostava toden voima, joka nyt pauhaa: *Kysy! Johon vastasin: Suo minun kysyä kaikesta näkemästäni, että vapaudun epätietoisuudesta*. Kaikki tähän asti läpikäyty on ollut valmentautumista tämän korkeimman tietämyksen vastaanottamiseen. Tuo tietämys on sisäinen kätketty sana, joka saa kohdallisen ulkoisen ilmaisun niin, että se kantaa hengellisen toden merkityksen, joka on ilmaistavissa ilmoituksena. Ilmaisematon saa ilmaisunsa; kokemus kääntyy ymmärryksen merkkeihin ja löytää ulkoisen viittansa, sisäinen ja ulkoinen ovat yhdistyneet. Jumala on Ulkoinen (*al-Zāhiru*) ja Sisäinen (*al-Bātinu*).

Tämä hyvin summittainen taivasmatkan kuvaus on symboliikaltaan hyvin rikas, eikä meillä ole aikaa siihen paneutua tässä yhteydessä, mutta koko ajan on olennaista se, että sielu kohoaa sitä ylempien kohottavien voimien myötä kohti perimmäisintä. Tässä kohoamisessa **aistillinen ja mielikuvallinen aines on olennainen** tekijä sikäli, että se antaa tajunnalliselle kokemukseksi ilmiasun. Rikkaat aistilliset mielikuvat ilmentävät niitä "tietoisuuden kohteita", joiden kautta tajunnallisuuden kohoaminen tapahtuu.

Kohotessaan sielu ikäänkuin "kuvittaa" ja nimeää kokemuksensa yhä moninaisempana ja rikkaampana todellisuutena, joka saa sen kokonaisuutena haltioitumaan. Sielun tilana tälle on tyypillistä Profeetan mainitsema

valveillaolon ja unen välimaasto, on kyse "sarastuksen" tai "iltaruskon" välimaaston ajasta.

Teoreettisesti tämä prosessi voidaan hyvin ilmaista **intellektin aktuaalistumisena**, tietoisuuden todentumisena, sen vaiheittaisena mahdollisuuksien (potentia) todentumisena. Yön pimeys (puhdas potentiaalisuus, "kuu") pitää "syllissään" kaikkia valon näkyväksitekeviä muotoja (puhdas aktuaalisuus, "aurinko"). Mutta koska kyse on vielä hahmottomattomasta intellektuaalisesta maailmasta, voi sitä kuvata parhaiten aistien laatujen avulla, sillä itse kokemus ylittää kaikki elämysten jokapäiväiset tasot, niin aistit kuin mielen. Kuten aiemmin totesin, Intellektuaalista ymmärrystä verrataankin usein makuun (arabian "dhauq" latinan "sapientia") tai tuoksuun: se on kuin vesi, joka täyttää pesusienien, ihmisen koko olemuksen - kuten Avilan Pyhä Teresa sitä kuvasi "niin hyvin kuin suinkin taisi".

Enkeli sielun ja Jumalan individuaalisen kohtaamisen symbolina

Nyt on paikallaan tuoda tarkempi yhteys intellektin ja enkeleitten välillä esille. Erään profeetan perimätiedoin mukaan Jumala loi enkelit intellektistä ilman sensuaalisuutta ja halua (shahwa), eläinkunnan pedot hän puolestaan loi sensuaalisuudesta ja halullisuudesta ja lopulta ihmisen, jossa nämä molemmat yhdistyvät niin, että ih-

misessä on sekä intellektuaalisuus että aistillisuus ja halullisuus.

Eräs opettaja puolestaan korostaa, että ihmisen intellekti on samaa lajia kuin enkelit, mutta ero on siinä, että enkelit ovat omaksuneet myös hahmon, kun taas ihmisen intellektuaalisuudella ei hahmoa ole, sanat eivät ole todellisuus, todellisuuteen voidaan vain viitata ja se voidaan kohdata.

Tietyissä mielessä ihminen juuri kaksinaisen luonteensa vuoksi on korkeampi kuin enkelit: hänessä on sekä enkelten puhdas intellektuaalisuus että eläinten puhdas sensuaalisuus. Enkelit elävät puhtaassa intellektuaalisessa valkeudessa, pedot puolestaan elävät sensuaalisuuden mukanaantuomassa varjossa kun taas ihminen elää molemmissa.

Toisaalta on paikallaan korostaa **enkelien kaltaisuutta tietoisuuden kanssa**: enkelien olemassaolo ei ole samanlaista kuin kivien ja kantojen olemassaolo. Ne voivat todentua vain ihmisen tajunnallisuuden korkeammilla asteilla. Siten voi jopa sanoa, että enkelit ovat ”kuviteltuja” (imaginaalisia) olentoja: niistä ei koskaan tulla ottamaan valokuvaa eikä tekemään haastattelua! Ihminen voi tulla kosketuksiin enkeleiden kanssa vain tietoisuutensa kautta, enkelit ovat siis ”samaa ainesta” kuin tietoisuus.

Eräs Islamin maailmassa elänyt tapa tarkastella taivasmatkaa on ajatella sitä **Sielun kaipauksen matkana** sen

”iltaruskosta”, sen lännestä, sen ”orienttiin”, aamun kajoon. Kuvainnollisesti on ajateltu, että maailmassa sielun tuleekin aluksi paneutua kaikkeen ilmenevään ja sitä kautta tulla tuntemaan itsensä. Ihminen ikäänkuin aloittaa tietoiseksi tulemisensa aamuruskon idästä. Tietoisuuden heräämisen myötä hän tulee yhä laajemmin kosketuksiin näkyvän, ilmenevän maailman, ”lännen” kanssa. Mutta varsinaiselta olemukseltaan tämä lännen maailma on sielulle eräänlaista maanpakoa, eksiiliä, josta se luontonsa mukaisesti kaipaamalla kaipaa (kuten Koraani sanoo) omaan alkuunsa, omaan aamun kajoonsa, orienttiin. Koko Islamia on uskontona luonnehdittu ”viimeiseksi suureksi nostalgiseksi perinteeksi” (von Grunenbaum), ja tämä kuvaa mielestäni hyvin tätäkin aihetamme. Sielun kaipuu orienttiin on kaipuuta sen olemukselliseen ytimeen, mutta ilman elämän ”länttä”, ilman koko elämän valtavaa rikkautta ja moninaisuutta se ei voi tulla tietoiseksi omasta ytimestään.

Tämä perinne tunnetaan Islamissa ”orientaalisena filosofiana” tai ”valaistumisen filosofiana” (ishraqī). Tällä sielun tiellä maanpaosta takaisin omaan alkuunsa on sen oman ohjaajan, Itsen, merkitys korostunut. Juuri tämä **sielun ohjaaja** (Dantella Vergilius) on keskeinen taivasmatkan piirre. Filosofisesti kyse on näkymättömän ja muotoa vaille olevan aktiivin intelligenssin ”huolehtivasta” Sielun ohjaa-

misesta, sen oman lapsen ohjaamisesta oman enkeliluonteensa, oman valosieluisuutensa oivaltamiseen. Kyse on siis noususta tietoisuudessa, ja tällä nousulla on pedagoginsa, ohjaajansa.

Jokainen intellekti (‘aql) muodostaa oman sielunsa (nafs) kanssa kaksoparin kokonaisuuden. (Universaali) **Tietoisuus ja (partikulaari) sielu muodostavat siis aina ihmisessä parin, juuri tämän yksilön.** Koska tietoisuus on perusluonteeltaan vaihteellinen, kerroksinen, tarkoittaa tämä eräänlaista ”kaksoparien” nousevaa tai syveneävää sarjaa, jossa taivasmatkaaja tulee yhä laajenevan ymmärryksensä kautta tekemisiin yhä laajemman sielun avaruuden kanssa. Ja tämä kokonaisuus on yksilöllinen, siinä taivasmatkaaja tunnistaa Itsensä, saa oman hahmonsa jokaisella asteella. Tämä tarkoittaa individuaatiota, universaalin spiritualiteetin persoonallista todentumista.

Siksi sanotaan, että **tuntemalla Itsensä ihminen astuu enkelten valtakuntaan.** Ja tässä prosessissa tunnistamisella on keskeinen sija ja siten myös ”kuvajaisella”, mielikuvalla, symbolilla, imaginaatiolla, jossa ihminen tunnistaa oman todentuneen enkeliytensä. Tämä kasvokkain olo, on kaikkiin taivasmatkoihin liittyvä kokemus ja se **korostaa tapahtuman intiimiyyttä**, sen todellista henkilökohtaista luonnetta, tilaa, jossa ihminen on yksin suhteessa korkeampaan, suhteessa enkeleihin. Tähän liittyy myös vierauden

tunne, vieraus, jota sielu kokee irtautuessaan omasta elämänpiiristään kohti tuntematonta ja toistaiseksi täysin hahmottomatonta spirituaalista maailmaa. (Profeetan taivasmatkassa ”äänet”, jotka yrittävät häntä pidätellä lähtemästä.)

Tämän spirituaalisen maailman hahmottamisesta on kyse myös enkelin hahmossa, ”nimessä”. Jokainen enkeli ilmituo, tekee tiettäväksi, valaisee oman hengellisen maailmansa, jossa matkaaja oman itsensä (in potentia) kautta tunnistaa itsensä laajemmin toteutuneena (in actu). Enkeleillä on nimet, ne eivät ole abstrakteja periaatteita vaan tunnistettavissaolevia ”tyyppejä”, mutta ne voidaan tunnistaa juuri siksi, että niiden todellisuus ilmentää ihmiselle intuitiivisesti tuttuja käsitteellisyiden abstrakteja periaatteita. Näille ohjaajille, vaalijoille, kaitsijoille jne on lukemattomia ilmaisia eri perinteissä, joista meidän lasten loruihin jäänyt ”suojelusenkelin” ajatus on yksi. Taustalla on kuitenkin huomattavasti syvempi maailmankuva, josta kiiltokuvien suojelusenkeli on kaukainen jäännös.

Useissa yhteyksissä tästä ohjaavasta tietoisuudesta käytetään nimitystä ”Täydellinen luonto”, jonka synonyymiksi sitten annetaan uskonnoissa tuttu enkelin käsite. Täydellinen luonto viittaa tavalla tai toisella kunkin olion luotuisuuteen, siihen, että kaiken alkuperä

on Jumalaisessa luomistyössä, kipinästä, jota ilman mikään ei ole.

Täydellinen luonto ilmaisee abstraktin periaatteen, enkeli puolestaan tuon periaatteen yksilöidyn, juuri tälle oliolle kuuluvan ”hahmon”, imaginaation, mielikuvan. **Enkeli on siis tajunnallisuuden erään yliaistillisen muodon ilmentymä, loisto.** Enkelit ovat ikään kuin intuitioiden nimiä.

Tulemalla tietoiseksi Itsestä, sielu solmii kontaktin enkelinsä kanssa, tulee kosketuksiin oman orienttinsa kanssa, eli löytää tien kosmoksen ”länneestä” ja iltaruskosta kodin ”orienttiin”, nousevaan aurinkoon ja aamun kajoon, korkeampaan itseensä ja lopulta itseyden prinssiippiin.

Mitä tämä tarkoittaa? Se tarkoittaa oman transsendenssin syvenevää oivalusta, ihmisen maailmasuhteen hahmotamista; suomusten putoamista Itsen ympäriltä. ”Suunta” ihmiselle on näkyvän ulkoisen maailman mietiskelystä, ”länneestä”, paluu takaisin sisäisyyden ”orienttiin”. Suunta on ilmenevän maailman vaarinotosta sen sisäisen maailman mietiskelyyn, jota silmä ei näe. Tajunnallisuutta emme tutki silmillämme, mutta me voimme tutkistella sitä, kontemploida, myötäelää ja läsnäelää siinä.

Islamin uskonnollisen kielenkäytön mukaan tällaisessa immateriaalisessa ymmärtämisessä on kyse tietoisuuden/käsitteellisen sielun (nafs nātiqa) ja

sen enkelin yhdenluontoisuudesta. Enkeli on ymmärtävän sielun todeksi tekijä, sen aktuaalistaja (siis aristoteelissä mielessä sen ”forma”, dator formarum), sen ”Itse”. Kuten edellä totesin, ihmisen intellektuaalisuus on vailla hahmoa kun taas enkelit ovat nimenomaan myös hahmollisia. Enkelit ovat siten uskonnollisen kielenkäytön tienviittoja hahmottoman ja itsessään näkymättömän tietoisuusperiaatteen lähestymiselle.

Tämä paljastaa meille jotakin olennaista enkelten laadusta ja luonteesta. **Enkelten ja ymmärryksen kaltaisuus on seurausta niiden molempien tuonpuoleisesta suhteesta kosmokseen.** Ymmärrys on näkyvän maailman suhteen ”tuonpuoleista” aivan kuten enkelitkin ovat sitä. Me emme näe ymmärrystä, vaikka sen valossa kaikki kylpeekin. Ymmärryksen alue on ihmisessä ei-aistillista aluetta: ajatellesamme kiveä päämme ei ole raskas. Aivan samalla tavalla enkelit eivät ole kosmoksen olioita kuten planeetat tai tähdet, ne ovat materiaalisesti ilmenevän kosmoksen suhteen tuonpuoleisia olentoja. Niitä ei voi valokuvata.

10 Taivaan kehää, intellektiä

Vanhassa maailmassa kosmoksen järjestys, planeettojen säännölliset kiertoradat, ajateltiin liikkeistä täydellisimmäksi ja siten ulkoisena ilmentymänä niiden takana vaikuttavasta täydellisyyden (tietoisuus)periaatteesta. Ilme-

nevän maailman planeettojen muodostama laajenevien kehien ”taivas” ajateltiin kaltaiseksi ihmisen sisäisen taivaan rakenteen kanssa. Ymmärryksen asteittaisuus vastasi planeettojen laajenevia kehii. Puhuttiin universon maksrokosmoksena ja ihmisestä mikrokosmoksena.

Maailmankuvallisesti tässä ilmenee ajatus siitä, että taivaan kehien liike, niiden kierto ja järjestyksellisyys, ilmentävät tietoisuutta, intellektuaalisuutta. Toisin sanoen ajateltiin, että taivaan kappaleitten säännöllinen ja harmoninen liike on ulkoistus intellektuaaliselle periaatteelle. Näkyvän (makro-)kosmoksen harmonia on vain seurausta, jotta kukaties ymmärtäisimme.

Tullessaan tietoiseksi, noustessaan tietoisuutensa transsendenssiin, sielullinen tajunnallisuus vapahtuu kosmoksen ”välttämättömyydestä”, eli se vapautuu siitä lainalaisuudesta, joka on seurausta materiaalisen maailman välttämättömästä karkeudesta ja rakenteesta. Mutta tämä vapautuminen materiaalisen maailman lainalaisuudesta ei tarkoita nousua epämääräiseen tai muodottomaan tai hahmottomaan tuonpuoleisuuteen. Päin vastoin, myös intellektuaalisella avaruudella on koordinaattinsa ja järjestyksensä - ja vanhan maailman mukaan vain täällä voidaan puhua ”eksaktista” järjestyksestä. Aivan kuten aistein tajuttava maailma ei ole kaaos vaan järjestynyt, siten myös aistien tuonpuoleinen ymmärryk-

sen maailma ei ole kaaos vaan itse näkyvän järjestyksen ideaalinen perusta. Geometria ja musiikki ovat perinteisesti olleet välineitä ihmisen ymmärrykselle kasvaa käsittämään yliaistillista harmoniaa. Harmonia on ensin, vaikka käsitämme sen vasta havaintojemme soinnissa. Tässä äänellisessä esimerkissä harmonian käsite vastaa auditiivisella tasolla sitä, mitä intellekti tai enkeli ovat edellä ilmaisseet yleisinä tietoisuusperiaatteina. Harmonia kutsuu korvaa kuulemaan, se johdattaa kuuloa kohti kuulemisen periaatetta.

Ihmisen tietoisuusaktissa aktiivi herättää passiivin. Voimme ajatella oivaluksen hetkeä, jolloin yhtäkkiä käsitämme kaikesta aiemmin ymmärtäneestämme jonkin uuden kokonaisuuden. Koko olemuksemme säteilee tasapainoa ja mielihyvää. Saatan havahduessani ihmetellä, miten en aikaisemmin tätä ole tajunnut. Tämä uusi kokonaisuus on aktualistunut tietoisuus, eräänlainen enkelin suudelma, joka vapauttaa meidät aikaisemmista puutteellisista käsityksistämme. Kyse ei ole pelkästä ”intellektuaalisesta tietämisestä” sanan modernissa mielessä, vaan kaltaisuuden tuntemisesta, todeksielämisestä. **Ajatuksena on, että tietoisuuden alkuperä on primaari**, sen tulos, ajatus, on sekundaari (”cogitor” on ennen cogitoa). Ajatuksen lähteenä on ikäänkuin valaiseva impulssi, jonka valossa jokin asia tulee ymmärrykselemme ilmeiseksi.

Aktiivi intelligenssi ja enkeliluonto on kuviteltu tässä perinteessä myös sielun tuonpuoleisena Äitinä (Metatron). Tämä ajatus liittyy juutalaisuuden keskeiseen feminiiniseen periaatteeseen, Shekhinaan (Liiton Arkin ylle laskeutuva pyhyys, itse sana tarkoittaa ”tyynenä olemisessa lepävää olemista”). Shekhina on ”Viisauden” (kreikan ”Sophia”, hepr. ”hokhmah”) lailla feminiininen periaate, joka Raamatun mukaan on ikaikainen ja Jumalan rinnalla luomisen alusta asti. (Sananl.8:22) Tämä korostus liittyy ennen kaikkea pedagogiseen ajatteluun sikäli, että sen kautta syntyy rakkaudellinen, henkilökohtainen ja tietoinen suhde enkeleiden ja sielun välille. Samalla korostuu se, että kyse ei ole siitä, mitä ihminen tietää, vaan siitä, mitä hän ON ja miksi hän voi tulla.

On kyse heräämisestä, jossa heräävä tietoisuus (maskuliini) alkaa taivasmatkansa kohti omaa todentumistaan lepävänä olemisena (feminiini). Näiden kahden periaatteen rakkauden hedelmä on valaistuminen.

Sielu kokoo tämän Äiti-Lapsi -kuvan oman intellektinsä kahtalaisesta luonteesta enkelien maailmassa eli sielun omassa tuonpuoleisuuden maailmassa (kahtalainen: aktiivinen ymmärrys ja passiivinen ymmärrys, kuten Jang ja Jin). Omasta itseymmärryksestään Sielu siis tajuaa itsessään oman kaksinaisen rakenteensa: siinä on ymmärrys ikaikaisena viisautena jo olemassa,

mutta maailmassa eläessään tuo viisaus alkaa hahmottua vasta vähitellen. Sielun Äiti on ikäänkuin ideaalisesti olemassaoleva ”täyssieluisuus” (intellectus agens), johon maailmassa elävä lapsisielu rakkauden voimasta tietoisuudessaan kasvaa.

Tässä mielikuvassa ovat maskuliini ja feminiini tavallaan vaihtaneet paikkaa: kasvavan sielun päämäärä on feminiini ja itse pyrkivä sielu on maskuliini (hyvin kaukainen jäännös tästä perinteestä on freudilainen käsitys libidon maskuliinisuudesta). Yleensä kaikessa metafysiikassa intellekti (arabian ’aql) on maskuliini ja sielu (arabian nafs) on feminiini. Intellekti on aristotelisessä mielessä ”informoiva” ja sielu on ”informoitu”, eli materia.

Kuitenkin ihmiskunnan suurissa perinteissä, kuten juutalaisuudessa, buddhalaisuudessa ja Islamissa, Viisaus (buddhalaisuudessa prajnaparamita, ”kaikkien Buddhiin äiti”, tai juutalaisuuden Shekhina) on feminiini ja selaisena Shekhinaa on sanottu juutalaisessa mystiikassa jopa ”Jumalan vaimoksi” (Philon Aleksandrialainen).

Tämä feminiinisyys on siten universaalilla tasolla todentunut ihminen, jossa on molemmat sukupuolisuuden periaatteet. Tällainen ihminen on maailman sijaishallitsija (khalifatu-lläh), luomakunnan ja kaiken muun kuin Jumalan suhteen Herra, ”mies”. Sen sijaan Jumalan, absoluuttisen transsendenssin suhteen tämä todentunut ihminen on

vastaanottava, feminiininen Jin-periaate. Vastaavasti toteutumattoman ihmisen tasolla intellekti on maskuliini ja sielu feminiini. Eräällä tavalla kärjistäen voi sanoa, että toteutunut ihminen on Jumalan suhteen feminiini ja maailman suhteen maskuliini: hän on nöyrä Jumalan edessä ja hallitsee maailmaa; kun taas toteutumaton ihminen on Jumalan suhteen maskuliini ja maailman suhteen feminiini: hän kapinoi Jumalaa vastaan ja antautuu maailmalle.

Juuri tämä islamilaisessa maailmassa enkeliä aktuaalistavaan ja matemaaliseen luonteeseen kuviteltu hahmotustapa näkyy myös Dantella Beatricen muodossa sekä Fedeli d'Amore -veljestön käsitteistössä, jossa keskeisenä runoilijan kaipuun kohteena on "madonna intelligenza" (vastaavasti Goethellä "das Immerweibliche").

Mutta on huomattava, että puhe on koko ajan sielullisesta maailmasta, ei miehistä tai naisista. On puhe hengellisistä äidistä ja pojasta; nämä ovat kielikuvia, jotta ymmärtäisimme ja voisimme helpommin lähentyä tätä ihmisen sisäisyyden maailmaa. "Jokainen meistä on Buddhan äiti, sillä kannamme itsessämme heräämisen potentiaalia", kuten Thich Nhat Hanh kirjoittaa (Elävä Buddha, elävä Kristus, s 45)

Ibn Sina kirjoittaa: **Se, mitä sielu helästi kaipaa, on yhtyä aktiiviin intellektiin tulemalla sen kaltaiseksi** (Shifa II 615). Siksi sielun on ensin ta-

juttava tietoisuutensa kohteen kauneus, koska tuon kauneuden kuvajainen kiihdyttää sen rakkautta, joka saa sen pyrkimään ylöspäin ja siten liikkeeseen jonka avulla se voi yhtyä rakkautensa kohteeseen. (Vrt. intilaisen perinteen Kundalini)

Kauneuden imaginaatio synnyttää rakkauden pyrkimyksen ja rakkaus puolestaan synnyttää halun (arabian shauq, latinan inquisitio), ja halu synnyttää liikkeen. Jo mainittu nuorena mestattu Islamin mystikko Suhrawardi puhuu Mystisten "rakastavaisten tuttuudesta", *Mu'nis al-'Ushāq*, ilmaisu, joka hyvin rikkaalla tavalla viittaa ihmisen alkuperään ja olemukseen sekä toisaalta itse tietoisuuden ydinperiaatteeseen yhtä aikaa. (Arabian ihmistä tarkoittavan "insān" -sana johtuu "intiimiyyttä" ilmaisevasta "uns" -sana.)

Näin olen itse asiassa hahmottanut erilaisin mielikuvin ihmisen imaginaation kykyä **metamorfoosin orgaanina**, sielullisen muuntumisen, sielullisen nousun ja todentumisen "elimenä". Mielikuvituksella (arabian "khiāl") on siten aivan keskeinen sija koko uskonollisen ymmärryksen kasvussa. Ilman kykyä kuvitella, kykyä antaa abstraktille tietoisuuden periaatteelle muotoa ihminen ei voi koko sydäimestään pyrkiä rakastettuaan kohden. Ja, näin tässäkin perinteessä on aina ajateltu: **ilman pyrkimystä ihminen ei toteudu**. Mikään imaginaalinen muoto ei tyhjen-

tävästi ole ymmärryksen periaate, mutta ilman jonkinlaisia muotoja ei ihmisen kykene hahmottamaan omaa todentumistaan. Hengellinen todellisuus tulee ensimmäisenä ilmeisyyteen ”sydämessä”.

Siis kyse ei ole ”kuivasta” intellektualismista: olennaista on affektiivisuus, hellyys, joka tähän sielun ja intelligenttiin, sielun ja sen enkeleiden suhteeseen liittyy. Enkelit kutsuvat koko ihmistä, vaikka ihminen tulee enkelien kanssa ensin aina tekemisiin tietoisuutensa kautta. Enkelit ja ihmiset tarvitsevat toisiaan ja ovat ilon ja rakkauden lähteet toisilleen, kuin rakastavaisen rakkaus. Sielun kannalta on kyse prosessista, jossa se hankkii intellektiivisyytensä, enkelin kannalta taas kasvun toteutumisesta, jossa se täydellistää lapsensa.

Ibn Sina kirjoitti: ”Aktiivit intelligenssit kaunistavat ja täydellistävät sielun, joka on kuin niiden lapsi; sillä sielun intellektiivinen luonto (‘aqliya) ei lankea sille luonnostaan substanssinsa (jawhariya) perusteella; se on hankittu (mustafāda)”.

Muutama sana Dantesta

Tämän vuosisadan alkupuolella espanjalainen oppinut, Asin Palacios, julkaisi kohua herättäneet tutkimuksensa Danten ja Islamin spirituaalisista yhteyksistä. Näiden yhteyksien aivan ydinaines liittyy juuri tämän iltamme ai-

heisiin. Profeetan taivasmatka, ihmisen sielunmatka sen korkeampiin asumuksiin sielun ohjaajan saattamana (Vergilius vain tiettyyn rajaan asti, Purgatorio 27,127-39 ja siitä eteenpäin Beatrice, joka on kohonnut lihasta henkeen 30,127, ei enää ”ihmisolento”) ovat Danten jumalaisen näytelmän ydinajatuksia (Parat.1:67-71). Koko se maailman rakennetta ja ihmisen tietä koskeva opetuksellinen perinne, johon Dante runollisen ilmaisunsa ankkuroi, on syvästi islamilaisen perinteen sävyttämää. Tai itse asiassa on väärin sanoa ”islamilaisen” perinteen, koska keskiajalla voi hyvin puhua yhteisestä viisaisperinteestä, jota harjoitettiin heprean, arabian ja latinan kielillä. Ja, toisaalta, Islamin sisällä nämä ajatukset eivät ole mitenkään juuri Islamin ominaisuuksia, vaan pikemmin saman suuren metafyyssisen perinteen ilmauksia, joista esimerkkejä voisi löytää yhtä hyvin intilaisesta kuin kiinalaisestakin perinteestä.

Ironista kuitenkin on, että kristillisessä perinteessä Danten piti sijoittaa Profeetta Muhammed Helvetin alimpaan kattilaan, vaikka itse asiassa koko hänen jumalainen runoelmansa oli saanut syvän inspiraationsa juuri tuon kattilan asukista!

Aikanaan nämä kaltaisuudet ja mitä ilmeisimmät yhtäläisyydet Danten ja islamilaisen Mirādž-kirjallisuuden kanssa epäilyttivät suuresti Euroopassa. Miten olisi mahdollista, että keskiaikainen Dante olisi tiennyt jotakin ara-

biankielisestä perinteestä? Myöhemmin tutkimus on osoittanut, että castilian-, ranskan- ja italiankielellä oli olemassa 1200-luvulla useitakin tekstikäännöksiä juuri näistä arabi- kielisistä lähteistä (Enrico Cerulli, *Il "Libro della scala..."*).

Kuten huomaatte, en pääse Dantessa alkua pitemmälle, mutta kaikki se opetuksellinen perinne, jota yllä olen kuvannut selittää ja antaa keinoja ymmärtää Danten runoelman aiheita. Myös länsimaisessa uskonnollisessa ajattelussa näillä teemoilla on ollut seuraajansa - usein katolisen kirkon sisällä piikkinä sen lihassa tai suoranaishin "vääräuskoisina". Mistään harhaopista ei kuitenkaan ole kyse. Koko keskiajan ruusu-perinne, ruusu-mystiikka, ruusu-laulu -perinne sekä ritariromaanin perinne sekä paljon myöhempi Ruusu-ristin perinne ovat ainoat annokset velkaa tälle Islamin maailman vahvalle perinteelle, jonka kanssa Eurooppa tuli tutuksi lähinnä Espanjan ja Italian kautta. Sen maallistuneita muotoja ovat eräät keskiajan kauneimmat rakkauslaulut rikkaassa trubaduuriperinteessä ja sitä kautta se löysi tiensä myös hoveihin ja hovien hienostuneeseen ja leikilliseen rakkausperinteeseen, josta olisi helppo johtaa suorat linjat rokokoon, Mozartiin ja lopulta oman aikamme romanttiseen rakkauteen. Mutta onneksi se on jo kokonaan toisen alustuksen aihe.

GLOBALI ETIIKKA

Seminaari säätytalolla 26.9. 1997

Kriittisen korkeakoulun järjestämässä Seminaarissa arvioidaan kulttuurien ja uskontojen vuorovaikutusta eettisen maailmanjärjestyksen näkökulmasta. Ihmisoikeuksien rinnalla tarkastellaan ihmisen vastuuta. Miten se toteutuu tänään käytännössä eri elämän aloilla ja miten siihen on mahdollista kasvaa.

Tilaa tarkempi esite toimistosta.

